

School
of Primary
Education

ARISTOTLE UNIVERSITY OF THESSALONIKI

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

CARE
CONNECTING ART WITH REAL LIFE ISSUES

Η Τέχνη στο δημόσιο χώρο

Συμπόνια

Οικολογικός
Γραμματισμός

Πολυπολιτισμικότητα

Α
Ν
Α
Γ
Ε
Ν
Ν
Η
Σ
Η

Διατήρηση και Αλλαγή

CARE

Visual art education in new times: Connecting Art with REal life issues

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΠΑΝΩ ΣΕ ΜΕΓΑΛΕΣ ΙΔΕΕΣ

Οι ενότητες που ακολουθούν διατρέχονται από έξι μεγάλες ιδέες: 'Το Δημόσιο', 'Οικολογικός Γραμματισμός', 'Συμπόνια', 'Πολυπολιτισμικότητα', 'Διατήρηση και Αλλαγή', 'Αναγέννηση/Ανανέωση'. Αυτές προορίζονται μάλλον για να 'αποκαλύπτουν' παρά για να 'καλύπτουν' τη θεωρία και πράξη της ΕΑΑ και της Εικαστικής Αγωγής. Κάθε υποενότητα ξεκινάει με μια εισαγωγή σε μια μεγάλη ιδέα με σημειώσεις που αφορούν το γενικό πλαίσιο για τους/τις εκπαιδευτικούς, και περιλαμβάνει παραπομπές και προτεινόμενη βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη. Ακολουθώντας τα στάδια του 'αναδρομικού σχεδιασμού' (McTighe and Wiggins, 2011), οι προτεινόμενοι κύριοι στόχοι, τα κεντρικά ερωτήματα και οι μέθοδοι αξιολόγησης μπορεί να κατευθύνουν τους/τις εκπαιδευτικούς-συμμετέχοντες/ουσες να αναστοχαστούν, να μοιραστούν, να συζητήσουν και να δημιουργήσουν, εμπνευσμένοι/ες από την εμπειρία τους πάνω σε αυτό που θεωρούν αποτελεσματική διδασκαλία και μάθηση στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι παραπομπές που είναι χρήσιμες σε σχέση με κάθε μία από τις έξι μεγάλες ιδέες περιλαμβάνονται σε ξεχωριστές ενότητες στο τέλος.

1.1 Το Δημόσιο

1.1.1 Γενικό πλαίσιο

Τι είναι 'το κοινό'; Το Concise Oxford Dictionary ορίζει το επίθετο 'public' (=κοινό/δημόσιο) ως «εκείνο που αφορά τους ανθρώπους σαν σύνολο» και το ουσιαστικό ως «τα μέλη μιας κοινότητας συνολικά»· ο κατεξοχήν κοινός/δημόσιος χώρος είναι η 'pub' – συντετμημένος τύπος της λέξης 'public house' (δημόσιος οίκος) (Lexico Dictionaries English, 2020). Η απόσταση ανάμεσα στο επίθετο και το ουσιαστικό χωρίζει τους ανθρώπους από την ακαθόριστη και άμορφη οντότητα. Οι διαφορετικοί τρόποι θεώρησης του 'κοινού' αναπόφευκτα οδηγούν σε διαφορετικές αντιλήψεις για τον δημόσιο χώρο, τον οποίο θα πρέπει να αποσαφηνίσουμε πριν μπορέσουμε να προσδιορίσουμε τον πιθανό ρόλο της τέχνης σε αυτόν (Matossian, 2005).

Ο όρος 'δημόσια τέχνη'/τέχνη του δημόσιου χώρου' συχνά χρησιμοποιείται ως ομπρέλα κάτω από την οποία εντάσσεται κάθε μορφή τέχνης που δεν εκτίθεται σε γκαλερί ή μουσεία και περιλαμβάνει από δημόσιες παραγγελίες μνημειακών γλυπτών μέχρι τα γκράφιτι στο μετρό (Hunting, 2005). Η Bach (1992) ορίζει τη δημόσια τέχνη ως «μια εκδήλωση του τρόπου

που βλέπουμε τον κόσμο-πώς ο καλλιτέχνης γίνεται καθρέφτης του κοινωνικού, πολιτισμικού και φυσικού περιβάλλοντος». Η Selwood περιγράφει τη 'δημόσια τέχνη' ως «...τέχνη που απευθύνεται στο κοινό, παράγεται από το κοινό ή είναι εγκατεστημένη σε χώρους οι οποίοι, ακόμη και αν δεν είναι δημόσιοι, προορίζονται για δημόσια χρήση» (1995, σ. 8). Παρομοίως οι Norman & Norman (2000) αναφέρονται στη δημόσια τέχνη ως τοποθετημένη σε έναν δημόσιο χώρο και συχνά μόνιμα εγκατεστημένη. Παραδοσιακά προορισμός αυτής της δημόσιας τέχνης υπήρξε είτε να τιμηθεί η μνήμη ενός συγκεκριμένου γνωστού προσώπου ή ήταν απλά διακοσμητικός, για την αναβάθμιση του περιβάλλοντος χώρου. Σήμερα, ο σκοπός της συνδέεται με ζητήματα αστικού χαρακτήρα όπως η πολιτική και οι πολιτικές, η οικονομία, η χρήση των δημοσίων κονδυλίων, η αστική ανάπτυξη και αναβάθμιση της εικόνας της πόλης (Norman & Norman, 2000). Η συμμετοχική δημόσια τέχνη παράγεται στους κόλπους του κοινού και εμπλέκει τα μέλη της κοινότητας στη δημιουργική διαδικασία. Οι συμβατικοί ρόλοι του καλλιτέχνη και του κοινού τώρα επαναπροσδιορίζονται, καθώς οι καλλιτέχνες παίζουν τον ρόλο συντονιστών που καθοδηγούν την κοινότητα σε μια ενεργό δημιουργική συνεισφορά (Stephens, 2006).

Η δημόσια τέχνη μπορεί να εκτίθεται οπουδήποτε ζουν, εργάζονται ή ξεκουράζονται οι άνθρωποι. Αυτό περιλαμβάνει δημόσιους χώρους όπως πάρκα, κήπους, βιβλιοθήκες, νοσοκομεία, δρόμους, συγκροτήματα κατοικιών, εμπορικά κέντρα. Μπορεί να έχει πολλές μορφές όπως μικρά ή μεγάλα γλυπτά, τοιχογραφίες, πίνακες, έπιπλα δρόμου, κτήρια, λεωφορεία, κρήνες/σιντριβάνια, γέφυρες και αψίδες, πύργοι τηλεφωνίας, συστήματα σήμανσης και ψηφιακές πινακίδες. Ενίοτε αυτές οι μορφές καλλιτεχνικής δημιουργίας μπορούν να θεωρούνται μνημεία (Ramesar, 2005). Η τέχνη που προβάλλεται στο διαδίκτυο ή σε άλλα μέσα οπτικής επικοινωνίας αποδεικνύει ότι δεν είναι ο χώρος αλλά η προσβασιμότητά του από το κοινό που καθορίζει αν ένα έργο τέχνης προορίζεται για δημόσια ή ιδιωτική θέαση (Özsoy & Bayram, 2007).

Ο ρόλος της δημόσιας τέχνης μπορεί να ποικίλει. Ο σκοπός ή η λειτουργία της μπορεί να είναι η ανάμνηση ενός γεγονότος, η οπτική αναβάθμιση του περιβάλλοντος, η ενίσχυση της οικονομίας μέσω του τουρισμού, η συμβολή στην καλλιτεχνική και πολιτιστική ανανέωση, η ταύτιση μιας κοινότητας και η παροχή βοήθειας στη διαχείριση του δημόσιου χώρου (Ramesar, 2005). Η δημόσια τέχνη μπορεί να υπηρετεί τον κοινωνικό-πολιτικό σκοπό της μετάδοσης μιας ψευδούς αίσθησης συμβιβασμού σε μια κοινωνία βαθιά διχασμένη πάνω στο θέμα της τέχνης. Ωστόσο, με δεδομένο ότι το δημόσιο περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές υποδιαιρέσεις, κοινωνικές υπηρεσίες και θεσμούς, που καθεμία παρουσιάζει πολυφωνία από πλευράς φυλής, φύλου, εθνότητας, σεξουαλικού προσανατολισμού και τάξης, «ο διάλογος για τη δημόσια τέχνη θα ήταν καλό να ξεκινάει από την παραδοχή ότι η πλήρης συναίνεση είναι αδύνατη» (Kelly, 1996, σ. 15). Συνεπώς, εφόσον η έννοια του δημόσιου είναι μάλλον μια σειρά από αναπαραστάσεις παρά συμβιβασμούς, η δημόσια τέχνη οφείλει να δίνει ώθηση στη συζήτηση και τον διάλογο γύρω από αυτές τις αναπαραστάσεις.

1.1.2 Διδακτικές και Μαθησιακές Ιδέες

Κύριοι στόχοι και βασικά ερωτήματα

- Τι είναι 'το δημόσιο/κοινό' ;
- Τι είναι δημόσια τέχνη;
- Ποιος είναι ο αντίκτυπος της δημόσιας τέχνης στην υλική, κοινωνική και πολιτισμική σφαίρα;

Ορισμός αποδεκτών στοιχείων επίτευξης μαθησιακών στόχων (μέθοδοι αξιολόγησης)

Οι συμμετέχοντες/ουσες:

- μιλούν και/γράφουν για το τι είναι δημόσιο/δημόσια τέχνη/επίδραση της δημόσιας τέχνης.
- σχεδιάζουν και τραβούν φωτογραφίες από την παρατήρηση επιλεγμένων χώρων που θεωρούν ότι πρέπει να αλλάξουν.
- μιλούν για το πώς ο περιβάλλον χώρος και τα έργα δημόσιας τέχνης που παρατήρησαν τους έκαναν να αισθανθούν και τι/ποιες αλλαγές θα έκαναν.
- σχεδιάζουν/ζωγραφίζουν/πλάθουν/συγκολλούν υλικά (χρησιμοποιώντας ανακυκλωμένα υλικά-περιοδικά, εφημερίδες, χαρτόκουτα) για να εκφράσουν όλα αυτά που έχουν φανταστεί ότι θα άλλαζαν στο περιβάλλον της επιλογής τους.
- μιλούν για το έργο τους αναφορικά με τις αλλαγές που θα έκαναν στο περιβάλλον τους. Οι ομιλίες τους μπορούν να καταγραφούν και να είναι διαθέσιμες διαδικτυακά μέσω των κοινωνικών δικτύων.
- εξηγούν τρόπους με τους οποίους θα χρησιμοποιούσαν την Εκπαίδευση για τις Εικαστικές Τέχνες για να αναπτύξουν τις ικανότητες των μαθητών να υποστηρίζουν ιδέες και να είναι ενεργοί πολίτες.
- μπορούν να παρουσιάσουν τα έργα τους με τη μορφή έκθεσης σε δημόσιο χώρο εκδηλώσεων/σε δρόμους/ή και διαδικτυακά.

Μαθησιακές Εμπειρίες

Ερωτήματα για σκέψη

1. Φανταστείτε «μια οικονομία που ζει μέσα στα φυσικά όρια του πλανήτη αλλά πραγματικά δίνει σημασία στην ευημερία του ανθρώπου και στην ευημερία των συστημάτων υποστήριξης ζωής». Πώς θα μοιάζει; Πώς θα μοιάζουν οι δημόσιοι χώροι; Ποιος θα είναι ο ρόλος του καλλιτέχνη σε μια τέτοια κοινωνία;
2. Φανταστείτε μια κοινωνία που αντιστρέφει την κρατούσα αντίληψη για μια κοινωνία 'κοινής λογικής'. Μια κοινωνία που χτίστηκε πάνω στην 'ιδιωτική επάρκεια και δημόσια πολυτέλεια'. Πώς θα μοιάζει; Ποιος θα είναι ο ρόλος του καλλιτέχνη σε μια τέτοια κοινωνία;

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

George Monbiot: From coronavirus to public luxury

<https://theecologist.org/2020/jun/11/george-monbiot-coronavirus-public-luxury>

Public luxury for all or private luxury for some: this is the choice we face

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/may/31/private-wealth-labour-common-space>

Ερωτήματα για σκέψη

3. Πώς αντιλαμβάνεστε την 'ασημοποίηση της κοινωνίας'; Μπορείτε να δώσετε παραδείγματα τέτοιων δημόσιων χώρων; Ποιος ο ρόλος της τέχνης στην αντιστροφή της 'ασημοποίησης της κοινωνίας';

4. Συνδέεται η 'ασημοποίηση της κοινωνίας' με την απληστία; Με κάτι άλλο; Ποιος είναι ο ρόλος της αποσαφήνισης των αξιών; Ποιος είναι ο ρόλος της ΕΑΑ;

5. «Μια εγκατάσταση δεν είναι απλά ένας τόπος κατοίκησης, αλλά ένα μέρος που διεκδικούμε σαν 'δικό μας'». Πώς συμβάλλει ο καλλιτέχνης στο να διαμορφωθούν ρίζες σε μια κοινότητα;

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

The uglification of Malta... the sequel <https://timesofmalta.com/articles/view/the-uglification-of-malta-the-sequel.543865>

Beauty and belonging: Against the uglification of the world

<https://www.abc.net.au/religion/beauty-and-belonging/10356248>

Ερωτήματα για σκέψη

6. Σε ποιο βαθμό αισθάνεστε έτοιμοι να διδάξετε 'αμφιλεγόμενα' ζητήματα;

7. Μπορείτε να σκεφτείτε ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα που συνδέεται με τους δημόσιους χώρους; Ποιο είναι; Παίζει το σχολείο κάποιο ρόλο στη δημιουργία 'ασφαλούς ζώνης' για συζήτηση του προβλήματος; Πώς θα μπορέσει να το πετύχει; Ποιος ο ρόλος της ΕΑΑ;

8. Ποια σχέση διαπιστώνετε ανάμεσα στους δημόσιους χώρους μιας πόλης και τα μνημεία της; Σε ποιο βαθμό η σχέση αυτή αντανακλά τις αξίες της πόλης; Σε ποιο βαθμό η σχέση αυτή αντανακλά τις δομές εξουσίας της πόλης;

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

Teaching Controversial Issues. <https://www.oxfam.org.uk/education/resources/teaching-controversial-issues>

Daphne Caruana Galizia's Contested Memorial: the Battle of Two Nationalisms

<https://www.islesoftheleft.org/daphne-caruana-galizias-contested-memorial-the-battle-of-two-nationalisms/>

Ερωτήματα για σκέψη

9. Ποια προοπτική παρέχει το σχολείο για την επίτευξη των διδακτικών στόχων της Εικαστικής Αγωγής; Για τους στόχους της ΕΑΑ;

10. Ποιος είναι ο ρόλος της 'τέχνης' στον σχεδιασμό και την υλοποίηση νέων, συναρπαστικών εξωτερικών χώρων εκπαίδευσης; Συνιστάται κάποια μέθοδος;
11. Ποιος είναι ο ρόλος του συμμετοχικού σχεδίου στον οραματισμό και τη δημιουργία του μέλλοντος που επιθυμούμε;

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

Learning through landscapes <https://www.ltl.org.uk/>

Learning from Landscapes

https://www.iucn.org/downloads/a_avspecial_learning_from_landscapes_1.pdf

Θέματα συζήτησης που προκύπτουν από τα ερωτήματα που ενεργοποιούν την επίγνωση και την αναγνώριση της 'δημόσιας τέχνης' (τέχνη σε δημόσιους χώρους, συμπεριλαμβανομένης της αρχιτεκτονικής, του τοπίου και του αστικού σχεδιασμού), όπως τα ακόλουθα:

1. Όταν αναφερόμαστε στη δημόσια τέχνη, είναι το ίδιο σαν να μιλάμε για την τέχνη σε δημόσιους χώρους;
2. Οι κυβερνήσεις και οι θεσμοί διαχειρίζονται συνετά τα κονδύλια όταν αναθέτουν έργα δημόσιας τέχνης;
3. Πώς αντιλαμβάνονται οι πολίτες την τέχνη στους δημόσιους χώρους;
4. Με ποιους τρόπους μπορεί η πρόσληψη της δημόσιας τέχνης από τους πολίτες να επηρεάσει τη διαμόρφωση των προγραμμάτων διδασκαλίας της τέχνης;
5. Πώς ο πολιτικός σχεδιασμός ενός δημόσιου χώρου μπορεί να επηρεάσει την εξέλιξη της δημόσιας τέχνης και τον ρόλο των καλλιτεχνών;
6. Με ποιους τρόπους μπορεί η δημόσια τέχνη να λειτουργήσει προς όφελος της συμμετοχικότητας στην τέχνη σε επίπεδο κοινότητας;
7. Πώς μπορεί η δημόσια τέχνη να είναι επωφελής, τόσο για το δημόσιο περιβάλλον όσο και για τους πολίτες;
8. Με ποιους τρόπους μπορεί η γνώση για τη δημόσια τέχνη να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν ικανότητες υποστήριξης ιδεών και να ενισχύσουν το αίσθημα της ενεργούς συμμετοχής στα κοινά;

1.1.3 Προτεινόμενες Πρακτικές Δραστηριότητες

- Εμπλοκή των συμμετεχόντων/ουσών στην παρατήρηση κάποιου χώρου της επιλογής τους και στην επισήμανση όσων χρειάζεται να αλλάξουν/απομακρυνθούν/προσθεθούν, αναφορικά με τον αντίκτυπο της δημόσιας τέχνης στην υλική, κοινωνική και πολιτισμική σφαίρα.
- Ενθάρρυνση των συμμετεχόντων/ουσών να οραματίζονται εναλλακτικά επιλεγμένα περιβάλλοντα, σχεδιάζοντας πάνω σε εκτυπώσεις με εικόνες των χώρων που έχουν επιλέξει να ασχοληθούν.

- Καθοδήγηση των συμμετεχόντων/ουσών στην εξωτερίκευση της φαντασίας και των συναισθημάτων τους για τα επιλεγμένα περιβάλλοντα, μέσα από την καλλιτεχνική δημιουργία (με τη χρήση ανακυκλωμένων υλικών όσο το δυνατόν περισσότερο και με όποιες τεχνικές θεωρούν κατάλληλες για τον σκοπό).
- Ενθάρρυνση των συμμετεχόντων/ουσών να επιδεικνύουν τα σχέδια/έργα τους και να μοιράζονται τους τρόπους που ο καθένας αντιλαμβάνεται τον υλικό, κοινωνικό και πολιτισμικό αντίκτυπο που θα μπορούσε να έχει η τέχνη τους.
- Δυνατότητα συνεργασίας των συμμετεχόντων/ουσών για τη δημιουργία μιας τοιχογραφίας/ενός γλυπτού από χρησιμοποιημένα υλικά ως μια παρέμβαση για το επιλεγμένο περιβάλλον, ή μιας έκθεσης που θα προβάλει τα έργα τους σε έναν δημόσιο χώρο εκδηλώσεων και/ή διαδικτυακά στα κοινωνικά μέσα δικτύωσης
- Εμπλοκή των συμμετεχόντων/ουσών στη δημιουργία προγραμμάτων εργασίας/πλάνων μαθημάτων/δραστηριοτήτων, με τη χρήση της Εικαστικής Αγωγής για την ευαισθητοποίηση του γύρω από τη δημόσια τέχνη, την ενίσχυση της ικανότητας υποστήριξης ιδεών και της ενδυνάμωσης της ενεργού συμμετοχής των πολιτών.

1.2 Οικολογικός Γραμματισμός

1.2.1 Γενικό Πλαίσιο

Όρος που εισηγήθηκαν ο Αμερικανός εκπαιδευτικός David W. Orr και ο φυσικός Fritjof Capra τη δεκαετία του 1990, ο οικολογικός γραμματισμός είναι η ικανότητα να κατανοούμε το φυσικό σύστημα που καθιστά δυνατή τη ζωή πάνω στον πλανήτη (Sterling, 2003). Μια κοινωνία οικολογικά γραμματισμένη θα ήταν μια βιώσιμη κοινωνία που αποφεύγει την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος από το οποίο εξαρτάται. Καθώς η επιβίωση του ανθρώπινου είδους εξαρτάται από τη φύση, ο οικολογικός γραμματισμός θα πρέπει να γίνει μια βασική δεξιότητα για όλους και να περιλαμβάνεται ως τμήμα της εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα από τη βασική εκπαίδευση ως την επαγγελματική ανάπτυξη (Capra, 2008). Ο οικολογικός γραμματισμός βασίζεται στην επιστήμη της οικολογίας αλλά ενσωματώνει επίσης την παραδοσιακή γνώση πολλών γηγενών πολιτισμών και τη φιλοσοφική σχολή που είναι γνωστή ως Βαθιά Οικολογία (Capra, 2012).

Οικολογική -Εικαστική εκπαίδευση: Όταν οι μαθητές ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν ικανότητες περιεχομένου και μεταφοράς μάθησης, δεν εξερευνούν μόνο σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικά πεδία αλλά επίσης στοχάζονται πάνω σε ζητήματα μέσα από ποικίλες οπτικές (Chiarotto, 2011). Στη δημοτική εκπαίδευση, η Εικαστική Αγωγή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως διαθεματικό εργαλείο που βοηθάει τους μαθητές να εκφράσουν το πώς αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους (Graham, 2007). Μέσα από την παρατήρηση, οι μαθητές μαθαίνουν να βρίσκουν νόημα και να διαμορφώνουν τον κόσμο γύρω τους. Αυτό μπορεί να γίνει είτε με τη συμμετοχή τους στη δημιουργία ενός κοινόχρηστου κήπου, το στρώσιμο του τραπέζιού για δείπνο, την τακτοποίηση των εργαλείων στην αποθήκη, ή με τα σχόλιά τους πάνω στην αρχιτεκτονική της πόλης τους. Έτσι, οι μαθητές μπορούν να

καταλάβουν ότι η καλλιτεχνική σκέψη «μπορεί να ενημερώσει και να εμπλουτίσει κάθε πτυχή της ζωής μας» (Gude, 2007, σ. 5).

Η Suzi Gablik (1991) στα κείμενά της για το περιβάλλον υποστηρίζει ότι η τέχνη μπορεί να χρησιμεύσει ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής κινώντας το ενδιαφέρον του κοινού μέσα από δημιουργικές προσεγγίσεις πάνω στα κοινωνικά προβλήματα. Πιστεύει ότι η ρίζα του προβλήματος βρίσκεται στην τέχνη του 20ού αιώνα, που απέτυχε να ασχοληθεί με τα προβλήματα της κοινωνίας και του περιβάλλοντος. Με ρίζες στην Εικαστική Αγωγή, η εκπαίδευση περιβαλλοντικής τέχνης μπορεί να οριστεί ως εκπαίδευση που απευθύνεται στην καρδιά, το μυαλό και την ψυχή (Gablik, 1991), καθώς ενσωματώνει την περιβαλλοντική εκπαίδευση, με αναφορές σε έννοιες όπως η βιωσιμότητα. Πέρα από την ενασχόληση των παιδιών με τη δημιουργία έργων τέχνης, η επαφή με το έργο περιβαλλοντικών καλλιτεχνών όπως οι land artists Robert Smithson και Andy Goldsworthy και ενός καλλιτέχνη γκράφτι, τους ωθεί να κατανοήσουν τους τρόπους με τους οποίους οι καλλιτέχνες έχουν ανταποκριθεί σε διάφορες όψεις της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και των προβλημάτων (Inwood, 2007).

Οι εκπαιδευτικοί που σχεδιάζουν ένα πρόγραμμα, το οποίο δίνει εναύσματα στα παιδιά να ασχολούνται με τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα και τα επανασυστήνει στον έξω κόσμο, είναι αυτοί και αυτές που διαισθητικά κατανοούν την επίδραση που μπορεί να έχει η φύση πάνω στην εκπαίδευση (Loun, 2012). Μάλιστα ο David Orr (2004) υποστηρίζει πως αυτό που περιλαμβάνεται ή μένει έξω από τα προγράμματα διδασκαλίας είναι που καθορίζει αν οι μαθήτριες και οι μαθητές αποτελούν μέρος ή όχι του φυσικού κόσμου. Λέει ότι εξαιτίας του διαχωρισμού των μαθημάτων, οι περισσότεροι μαθητές και μαθήτριες αποφοιτούν «χωρίς μια ευρεία, ολοκληρωμένη εικόνα της ενότητας των πραγμάτων» (Orr, 2004, p. 11). Με αυτό ως δεδομένο, «η οικολογική κρίση είναι από κάθε πλευρά μια κρίση της εκπαίδευσης» (Orr, 2005, p. x). Η θέση του αυτή αντανακλά την αυξανόμενη αστικοποίηση και εξάρτηση του κόσμου από την τεχνολογία σήμερα, που αποσπά τα παιδιά από το φυσικό περιβάλλον.

Ερώτημα για σκέψη

«Ενώ η κοινωνική και η συναισθηματική νοημοσύνη επεκτείνουν τις ικανότητες των μαθητών να βλέπουν τα πράγματα από την οπτική του άλλου, να συμπάσχουν, να δείχνουν ενδιαφέρον, η οικολογική νοημοσύνη εφαρμόζει τις δυνατότητες αυτές στην κατανόηση των φυσικών συστημάτων και συγχωνεύει τις γνωστικές δεξιότητες με την ενσυναίσθηση για μια ζωή. Με τη συνύφανση αυτών των μορφών νοημοσύνης, ο οικολογικός γραμματισμός επενδύει στα θετικά αποτελέσματα –από τον περιορισμό προβλημάτων συμπεριφοράς μέχρι την αύξηση της ακαδημαϊκής επίδοσης- του κινήματος στην εκπαίδευση, για να καλλιεργήσει την κοινωνική και συναισθηματική μάθηση. Και καλλιεργεί τη γνώση, την ενσυναίσθηση και τη δράση που είναι απαραίτητες για να επιτευχθεί στην πράξη η βιώσιμη διαβίωση» (Goleman, Bennett & Barlow, 2013).

Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η γνωστική ικανότητα ενός ατόμου δεν μπορεί να καθορίζεται από μία μοναδική μέτρηση όπως είναι το τεστ IQ και έχει προταθεί η έννοια της πολλαπλής

νοημοσύνης ως ένας τρόπος να εκφραστούν καλύτερα τα δυνατά και αδύνατα σημεία ενός ατόμου. Σε ποιο βαθμό κρίνετε ότι πρέπει να συζητούμε για οικολογική νοημοσύνη; Ποιος είναι ο ρόλος της ΕΑΑ στην καλλιέργεια του οικολογικού γραμματισμού; Ποιος είναι ο ρόλος της Εικαστικής Αγωγής στην καλλιέργεια του οικολογικού γραμματισμού;

1.2.2 Διδακτικές και Μαθησιακές Ιδέες

Κύριοι στόχοι και βασικά ερωτήματα

- Τι είναι Οικολογικός Γραμματισμός;
- Τι είναι Οικολογική- Εικαστική εκπαίδευση;
- Πώς μπορεί η Εικαστική Αγωγή να ευαισθητοποιήσει και να δεσμεύσει το ενδιαφέρον πάνω σε περιβαλλοντικές ιδέες και ζητήματα;

Ορισμός αποδεκτών στοιχείων επίτευξης μαθησιακών στόχων (μέθοδοι αξιολόγησης)

Οι συμμετέχοντες/ουσες:

- μιλούν και /γράφουν για τον οικολογικό γραμματισμό και την οικο-καλλιτεχνική εκπαίδευση.
- σχεδιάζουν και τραβούν φωτογραφίες από την παρατήρηση καθημερινών αντικειμένων που βρίσκονται στη φύση.
- μιλούν για τους τρόπους που οι άνθρωποι απειλούν το φυσικό περιβάλλον και για τους λόγους που το κάνουν αυτό.
- συνεργάζονται σχεδιάζοντας/ζωγραφίζοντας/πλάθοντας/συγκολλώντας χρησιμοποιημένα και ανακυκλωμένα υλικά για να δημιουργήσουν έργα με περιβαλλοντικό περιεχόμενο ή εγκαταστάσεις σε κήπους.
- εξηγούν τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε η Εικαστική Αγωγή να ευαισθητοποιήσει και να δεσμεύσει το ενδιαφέρον πάνω σε περιβαλλοντικές έννοιες και ζητήματα (είτε με την εμπλοκή μόνο μαθητών/τριών ή γονέων ή άλλων ενδιαφερόμενων μερών)
- αναζητούν την έμπνευση σε ντόπιες παραδόσεις.
- αναλαμβάνουν τη δέσμευση να καλλιεργήσουν τις ικανότητες του μυαλού, της καρδιάς, των χεριών και του πνεύματος.
- είναι πρόθυμοι/ες να αποτελέσουν ενεργά στην πράξη μέλη μιας βιώσιμης και αναγεννητικής κοινωνίας.

Μαθησιακές Εμπειρίες

Θέματα συζήτησης που προκύπτουν από τα ερωτήματα που ενεργοποιούν την επίγνωση και την αναγνώριση της περιβαλλοντικής τέχνης από τους συμμετέχοντες για την ενίσχυση του Οικολογικού γραμματισμού:

1. Αισθάνεστε ότι είστε οικολογικά εγγράμματος/η;
2. Τι μπορείτε εσείς, ως άτομο ή μαζί με άλλους, να αρχίσετε να κάνετε για τα περιβαλλοντικά προβλήματα;

3. Με ποιους τρόπους η διδασκαλία στο φυσικό περιβάλλον επιδρά στη διανοητική και σωματική υγεία των μαθητών και μαθητριών και στις ικανότητες συνεργασίας τους;
4. Ποια είναι τα παιδαγωγικά αποτελέσματα ενός προγράμματος διδασκαλίας που βασίζεται σε καλλιτεχνικές δράσεις με περιβαλλοντική θεματική, για την προώθηση του οικολογικού γραμματισμού;
5. Πώς μπορούν οι γονείς να εμπλακούν σε καλλιτεχνικές δράσεις με περιβαλλοντική θεματική;
6. Ποιες θα μπορούσαν να είναι οι εμπειρίες των μαθητών/τριών, γονιών και εκπαιδευτικών καθώς συνεργάζονται δημιουργώντας καλλιτεχνικές δράσεις με περιβαλλοντική θεματική;
7. Ποια φιλικά προς το περιβάλλον υλικά (φυσικά και τεχνητά) μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία έργων τέχνης;
8. Μπορείτε να αναφερθείτε σε κάποιους καλλιτέχνες που έχουν θίξει πλευρές και ζητήματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης;
9. Πώς μπορεί η μελέτη των ντόπιων πολιτισμών και της τέχνης να συμβάλουν στη διαμόρφωση του οικολογικού σας γραμματισμού;
 - Η εμπλοκή των συμμετεχόντων/ουσών στην παρατήρηση, σχεδίαση και στη δημιουργία τυπωμάτων και στένσιλ καθημερινών αντικειμένων που βρίσκονται στη φύση προσφέρει την ευκαιρία να εκτιμήσει κανείς την ομορφιά της φύσης.
 - Ενθάρρυνση των συμμετεχόντων/ουσών να παρατηρούν και να χαρτογραφούν δρόμους της πόλης τους.
 - Κίνητρα για σχολιασμό πάνω στις αντιδράσεις τους σχετικά με την αρχιτεκτονική σε κοντινές περιοχές /στην πόλη τους.
 - Ενθάρρυνση συζητήσεων σχετικά με τους τρόπους που οι άνθρωποι αποτελούν απειλή για το περιβάλλον και τους λόγους που το κάνουν.
 - Καθοδήγηση των συμμετεχόντων/ουσών στη δημιουργία έργων τέχνης με περιβαλλοντική θεματική ή εγκαταστάσεις σε κήπους με τη χρήση μιας γκάμας φιλικών προς το περιβάλλον υλικών, από εκείνα που βρίσκονται στη φύση μέχρι καταναλωτικά προϊόντα που είναι επαναχρησιμοποιούμενα και ανακυκλώσιμα. Πειραματισμός σε τεχνικές με αυτά τα υλικά, όπως το σχέδιο, η ζωγραφική, η κατασκευή χαρτιού, το κολλάζ, το assemblage και η καλαθοπλεκτική. Λήψη φωτογραφιών και βίντεο της δημιουργικής διαδικασίας.
 - Ενθάρρυνση των συμμετεχόντων/ουσών να δημιουργούν προγράμματα εργασίας/πλάνα μαθημάτων/δραστηριότητες με την αξιοποίηση της Εικαστικής Αγωγής στην ευαισθητοποίηση και στην ενασχόληση περιβαλλοντικές ιδέες και ζητήματα (... είτε με την εμπλοκή μόνο μαθητών/τριών ή γονέων ή άλλων ενδιαφερόμενων μερών).
 - Ενθάρρυνση της μελέτης γηγενών πολιτισμών και τέχνης.
 - Πρόσκληση ομιλητών/τριών που προέρχονται από παραδοσιακές κοινωνίες, ιδιαίτερα αυτές που αισθάνονται στενά συνδεδεμένες με τα φυτά, τα ζώα, τη γη και τους κύκλους της ζωής. Όπου αυτό δεν είναι εφικτό, αναζήτηση άλλων τρόπων, όπως τα φόρουμ κινηματογράφου.
 - Εξέταση του ερωτήματος κατά πόσο καθημερινές πρακτικές όπως η προμήθεια τροφής ή ενέργειας ασκούνται με γνώμονα το κοινό καλό. Αυτό μπορεί να γίνει και στο σχολείο και σε επίπεδο κοινότητας.

1.3 Το αίσθημα της συμπόνιας / Αλληλεγγύη

1.3.1 Γενικό πλαίσιο

Οι ορισμοί της συμπόνιας διαφέρουν. Ορισμένοι ερευνητές την χαρακτηρίζουν συναίσθημα (Batson, 1991), βιολογικό χαρακτηριστικό (Gilbert, 2014), ή πολυδιάστατη δομή (Jazaieri et al., 2013). Οι Jazaieri et al. (2013) την περιγράφουν ως συνδυασμό συναισθηματικών (επίγνωση του πόνου) γνωστικών (ενσυναισθητικό ενδιαφέρον), και παρωθητικών (επιθυμία να ανακουφίσουμε ή να εξαλείψουμε τον πόνο) παραγόντων.

Στην ουσία, συμπόνια σημαίνει 'να συμπάσχεις'. Ορίζεται ως το συναίσθημα που εκδηλώνεται όταν κάποιος έρχεται αντιμέτωπος με τον πόνο άλλων ανθρώπων και νιώθει την ώθηση να ανακουφίσει αυτόν τον πόνο. Αν και συνδέεται με την έννοια της «ενσυναίσθησης», τα αισθήματα της συμπόνιας υπερβαίνουν την απλή ικανότητα βίωσης των αισθημάτων ενός άλλου προσώπου. Στο τέλος εκδηλώνεται ο αλτρουισμός, όταν με την παρώθηση των αισθημάτων συμπόνιας κάποιος επιδεικνύει ανιδιοτελή συμπεριφορά. Ωστόσο, όταν κάποιος αισθάνεται συμπόνια χωρίς να την κάνει πράξη, τότε δεν υφίσταται κανενός είδους αλτρουισμός (Greater Good, 2020).

Σύμφωνα με επιστημονική έρευνα, προκαταρκτικά αποτελέσματα δείχνουν ότι η συμπόνια μπορεί να είναι ζωτικής σημασίας για την επιβίωση του ανθρώπινου είδους, καθώς μπορεί να συμβάλλει στη βελτίωση της υγείας, της ευημερίας και των σχέσεων. Επιπλέον, οι ειδικοί διαπίστωσαν ότι οι πιο συμπονετικές κοινωνίες είναι πιο ευτυχισμένες. Φροντίζουν τα πιο ευάλωτα μέλη τους, βοηθούν άλλα έθνη που βρίσκονται σε ανάγκη, και αποκτούν παιδιά που κάνουν περισσότερες πράξεις καλοσύνης (Greater Good, 2020).

Συχνά, τα παιδιά θεωρούνται περισσότερο δεκτικά στην κατανόηση της συναισθηματικής πολυπλοκότητας του κόσμου τους. Παράλληλα, η έρευνα δείχνει ότι από μικρή ηλικία οι δεσμοί των παιδιών με τα ζώα ευθυγραμμίζονται με την έννοια της συμπόνιας. Για παράδειγμα, οι Hawkins et al. (2017) διαπίστωσαν ότι παιδιά ηλικίας μόλις 7 ετών εκδηλώνουν την επιθυμία να βοηθήσουν όταν ένα ζώο είναι πληγωμένο ή κινδυνεύει. Μαθαίνοντας για τη συμπόνια και τους τρόπους που την εκδηλώνουμε από μικρή ηλικία ενισχύονται περισσότερες θετικές κοινωνικές συμπεριφορές, στρατηγικές διαχείρισης συναισθημάτων, ο μη αποκλεισμός, και ένα υγιές περιβάλλον μάθησης. Μια αποτελεσματική στρατηγική για την ανάπτυξη της συμπόνιας είναι μέσω της αφήγησης ιστοριών και της τέχνης των κόμικς, καθώς η ανάγκη να αφηγούμαστε ιστορίες μέσα από τις εικαστικές τέχνες βοηθάει τα παιδιά να κατανοούν τα αισθήματα των άλλων καλύτερα.

Υπάρχουν στοιχεία ότι τόσο η επιστήμη όσο και η συμπόνια είναι απαραίτητες για την επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης. Σύμφωνα με τη Global Health Academy (2020):

Στην πιο βασική της μορφή, η συμπόνια βρίσκεται ριζωμένη στην επιθυμία για την ευημερία όλων. Η συμπόνια έχει να κάνει με τη αναγνώριση του πόνου και την ανάληψη δράσης για την πρόληψη ή ανακούφισή του. Με δεδομένη αυτή την αντίληψη της συμπόνιας, οι ΣΒΑ συνέχονται από τη συμπόνια. Έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του πόνου που προκαλείται από αδικίες και από την υποβάθμιση των πόρων του πλανήτη. Όπως δηλώνεται στο προοίμιο των ΣΒΑ, «εάν υλοποιήσουμε τους στόχους μας σε όλη την έκταση της Ατζέντας, οι ζωές όλων μας θα βελτιωθούν ριζικά και ο κόσμος μας θα μεταμορφωθεί προς το καλύτερο».

Η συμπόνια μπορεί να καλλιεργηθεί με την εξάσκηση, οδηγώντας σε σημαντικά μεγαλύτερη αλτρουιστική συμπεριφορά που θα προκύψει από μια αυξημένη κατανόηση του πόνου των άλλων. (Weng et al., 2013) Τα προγράμματα επιμόρφωσης για τη Συμπόνια, όπως εκείνα που προσφέρει το Emory University και το Stanford University (Greater Good, 2020) αποδεικνύουν ότι το αίσθημα της συμπόνιας μπορεί να ενισχυθεί μέσα από τις ακόλουθες πρακτικές:

- Η ανακάλυψη κοινών στοιχείων βλέποντας τον εαυτό όμοιο με τους άλλους. Το χτύπημα των δαχτύλων στον ίδιο ρυθμό με έναν άγνωστο δίνει μια αίσθηση ομοιότητας που ενδεχομένως αναπτύσσεται σε συμπόνια.
- Η προώθηση της συνεργασίας αντί του ανταγωνισμού. Τα ομαδικά παιχνίδια και η εκτέλεση καθηκόντων μέσα από ομαδική εργασία όπου τα μέλη της ομάδας μοιράζονται εξίσου μια ανταμοιβή/ευθύνη ενθαρρύνει τη συνεργασία.
- Η θεώρηση των ανθρώπων ως συγκεκριμένων ατόμων και όχι αφηρημένων εννοιών. Οι άνθρωποι είναι πολύ πιο πιθανό να κάνουν μια δωρεά επειδή διάβασαν για κάποιον που λιμοκτονεί παρά επειδή διάβασαν μια στατιστική για τον υποσιτισμό.
- Το παράδειγμα δείχνει τον δρόμο, γιατί η συμπόνια είναι μεταδοτική. Για να καλλιεργήσετε τη συμπόνια στους άλλους αρχίστε με το να είστε εσείς υπόδειγμα καλοσύνης.

Ερώτημα για σκέψη 1

«Η ίδια η Φύση είναι φαντασία» (William Blake), και όταν είμαστε στη φύση, η φαντασία της φύσης διεγείρει τη φαντασία μας.

Από πού αντλείτε την έμπνευσή σας; Σας εμπνέει η φύση; Σας εμπνέουν οι άνθρωποι; Σας εμπνέει η τέχνη; Μπείτε σε λεπτομέρειες. Περιγράψτε τη φύση που σας εμπνέει. Ποιοι είναι οι άνθρωποι που σας εμπνέουν; Γιατί; Ποια μορφή τέχνης σας εμπνέει; Ποιοι είναι οι 'ήρωές' σας; Η 'έμπνευση' αυξάνει τη συμπόνια σας;

Ερώτημα για σκέψη 2

«Υπάρχουν επίσης πολλά στοιχεία ότι η συμπόνια του εαυτού είναι ένας σημαντικός δείκτης πρόγνωσης ευημερίας και σθένους» (MacBeth & Gumley, 2012).

Έχετε συμπόνια για τον εαυτό σας; Συμπεριφέρεστε στον εαυτό σας με τον ίδιο τρόπο που θα το κάνατε για έναν φίλο σε παρόμοια με εσάς κατάσταση; Εξερευνήσατε ποτέ την συμπόνια για τον εαυτό σας μέσω της τέχνης;

Ερώτημα για σκέψη 3

Έχετε ποτέ ως εκπαιδευτικός αισθανθεί κόπωση συμπόνιας; Πώς μπορείτε να υποστηρίξετε ο ένας τον άλλο κατά τη θεώρηση του επαγγελματικού σας ρόλου και να δημιουργήσετε γέφυρες συμπαραστάσης και αλληλεγγύης/ συμπόνιας;

1.3.2 Διδακτικές και Μαθησιακές Ιδέες

Κύριοι στόχοι και βασικά ερωτήματα

- Τι είναι η Συμπόνια/ Αλληλεγγύη;
- Είναι η συμπόνια έμφυτη ή μαθημένη συμπεριφορά;
- Με ποιους τρόπους μπορεί το άτομο και η κοινωνία να ωφεληθεί από τη συμπόνια/ την αλληλεγγύη συμπεριφορά;

Ορισμός αποδεκτών στοιχείων επίτευξης μαθησιακών στόχων (μέθοδοι αξιολόγησης)

Οι συμμετέχοντες/ουσες

- μιλούν και/γράφουν για τον ορισμό της συμπόνιας/ αλληλεγγύης.
- ζωγραφίζουν μορφασμούς, χειρονομίες/κινήσεις του σώματος, και χρησιμοποιούν συνδυασμούς χρωμάτων που εκφράζουν τη διάθεση και τα αισθήματα.
- μιλούν για τις εμπειρίες της ζωής/δύσκολες στιγμές στη ζωή ανθρώπων από τους οποίους έχουν πάρει συνέντευξη π.χ. μετανάστες, ένοικοι κέντρων αποκατάστασης από τα ναρκωτικά ή άλλες εξαρτήσεις.
- σχεδιάζουν/ζωγραφίζουν/πλάθουν/κάνουν κολλάζ, εστιάζοντας σε μορφασμούς /χειρονομίες για να εκφράσουν το πώς αντιλαμβάνονται τις χαρούμενες/δύσκολες στιγμές στη ζωή των ανθρώπων τους οποίους επέλεξαν για να πάρουν συνέντευξη.
- εξηγούν με ποιους τρόπους θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η Εικαστική Αγωγή για την καλλιέργεια της συμπόνιας στους μαθητές/τριες.
- διευρύνουν την έκφραση της συμπόνιας τους ακόμη πιο πέρα με πρακτικές επιλογές όπως η προτίμηση για τρόφιμα και προϊόντα δίκαιου εμπορίου.
- διευρύνουν την έκφραση της συμπόνιας τους σε άλλα είδη μέσα από πρακτικές επιλογές όπως η αποφυγή προϊόντων εντατικής κτηνοτροφίας ή παίρνοντας μέρος σε εκστρατείες για το σταμάτημα της εντατικής κτηνοτροφίας.

Μαθησιακές Εμπειρίες

- Θέματα συζήτησης που προκύπτουν από τα ερωτήματα που ενθαρρύνουν την ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στο θέμα της συμπόνιας, όπως:
 1. Όταν αναφερόμαστε στη 'συμπόνια', είναι το ίδιο όπως η ενσυναίσθηση και ο αλtruισμός;
 2. Η συμπόνια είναι ένστικτο ή μαθημένη συμπεριφορά;
 3. Με ποιους τρόπους οι άνθρωποι επιδεικνύουν συμπόνια;
 4. Γιατί η καλλιέργεια της συμπόνιας είναι απαραίτητη για μια υγιή κοινωνία;
 5. Πώς μπορούν οι εκπαιδευτικοί να καλλιεργήσουν τη συμπόνια μέσα από τη διδασκαλία της Εικαστικής Αγωγής;
 6. Γιατί οι άνθρωποι διοργανώνουν ακόμη και συμμετέχουν σε διαγωνισμούς τέχνης, όταν η συμπόνια ενισχύεται μέσα από τη συνεργασία και όχι τον ανταγωνισμό;
 7. Ποια θέματα, μορφές τέχνης και καλλιτέχνες μπορούν να αναφερθούν ως παραδείγματα γνωρισμάτων συμπόνιας;
 8. Ποιες ιστορίες ή μύθοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν στα μαθήματά μας για την εξερεύνηση και την καλλιέργεια της συμπόνιας;
 9. Ποιες εικόνες μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε στα μαθήματά μας για την εξερεύνηση και την καλλιέργεια της συμπόνιας;
- Εμπλοκή των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στη λήψη συνεντεύξεων από ευάλwτα μέλη της κοινωνίας (π.χ. ένοικοι κέντρου αποκατάστασης εξάρτησης ή μετανάστες), εστιάζοντας στις εκφράσεις των συναισθημάτων τους που αναδύονται από την αφήγηση των εμπειριών της ζωής τους.
- Ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες/ουσες να δημιουργήσουν εικονογραφημένα σενάρια/κόμικς για να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματα που προκαλούν οι συνεντεύξεις σχετικά με τις ζωές άλλων ανθρώπων.
- Ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες/ουσες να εξερευνήσουν και να αξιολογήσουν τα συναισθήματα των άλλων καθώς παρατηρούν τα έργα κόμικς/εικονογραφημένα σενάρια τους και εστιάζοντας στις εκφράσεις προσώπου των χαρακτήρων, τη γλώσσα του σώματος και τους συνδυασμούς χρωμάτων.
- Εμπλέξτε τους συμμετέχοντες/ουσες να συνεργαστούν στη δημιουργία ενός μεγάλου έργου τέχνης/μιας τοιχογραφίας, με αποτύπωση διάφορων εκφράσεων προσώπου/ψυχικών

διαθέσεων μέσα από συνδυασμούς χρωμάτων/αποτυπώματα χεριών και ποδιών, επικαλυμμένα από γραπτές αφηγήσεις/ποιήματα εμπνευσμένα από τις συνεντεύξεις.

- Τα έργα των συμμετεχόντων/ουσών, καθώς και η δημιουργική διαδικασία μπορούν να αποτελέσουν υλικό έκθεσης οπτικών αφηγήσεων σε δημόσιο χώρο εκδηλώσεων/δρόμους ή στο διαδίκτυο.
- Ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες/ουσες να προτιμούν προϊόντα δίκαιου εμπορίου (fair trade) ως ένδειξη συμπαράστασης στους άλλους, ακόμη και όσους ζουν μακριά. Οργανώστε ένα πρωινό με προϊόντα δίκαιου εμπορίου στην τραπεζαρία/ σε κοινόχρηστο χώρο του σχολείου.

1.4 Πολυπολιτισμικότητα, Πλουραλισμός

1.4.1 Γενικό πλαίσιο

Ο πλουραλισμός, η ποικιλομορφία ή η πολυπολιτισμικότητα ορίζεται ως «η κατάσταση ή ιδιότητα του να είναι κανείς πολύμορφος, διαφορετικός ή ποικίλος» (Oxford English Dictionary, 2003). Σήμερα, η έννοια αυτή έχει επεκταθεί για να συμπεριλάβει τους παράγοντες εθνότητα, φύλο, σεξουαλικός προσανατολισμός, κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο και διανοητικές και σωματικές δυσκολίες. Σύμφωνα με τον Banks (2001), η ποικιλομορφία θεωρείται επιθυμητό χαρακτηριστικό για κάθε κοινωνία, καθώς η εθνοτική, πολιτισμική και γλωσσική πολυμορφία των πολιτών της εμπλουτίζουν το έθνος.

Σημαντικά όργανα για τα ανθρώπινα δικαιώματα που σχετίζονται με την Πολυπολιτισμικότητα περιλαμβάνουν την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Πολιτικά Δικαιώματα (1966), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα (1966) και το Σύμφωνο του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989). Επιπροσθέτως, μέλη της Ευρωπαϊκής ένωσης, όπως η Μάλτα, δεσμεύονται νομικά από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Τέτοια όργανα οφείλουν να λειτουργούν ως εγγύηση ότι όλοι οι άνθρωποι απολαμβάνουν αυτά τα δικαιώματα χωρίς διάκριση.

Γιατί είναι τόσο σημαντική η Πολυπολιτισμικότητα; Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης (χ.χ.):

η διαπολιτισμική διάσταση της σχολικής εκπαίδευσης συνιστά έναν χώρο όπου τα παιδιά μπορούν να συναντιούνται, να έρχονται σε επαφή και να αλληλεπιδρούν με τη διαφορετικότητα και την έννοια του άλλου. Επίσης συμβάλει στην προετοιμασία τους για τη συλλογική ζωή, την ανάπτυξή τους ως δημοκρατικοί πολίτες και την ικανότητά τους να συμμετέχουν.

Σύμφωνα με το Εθνικό Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μάλτας (παράδειγμα):

Η Εκπαίδευση για την Πολυπολιτισμικότητα προάγει μια εκπαιδευτική κουλτούρα ένταξης και θέτει υπό έλεγχο διάφορες εκπαιδευτικές διαδικασίες όπως τη λήψη αποφάσεων μέσα στα σχολεία, τις γλώσσες διδασκαλίας, τις μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται και τα διδακτικά μέσα. Η Εκπαίδευση για την Πολυπολιτισμικότητα διασφαλίζει τη συμπερίληψη πολλαπλών προοπτικών και γνώμων εντός του μαθησιακού περιβάλλοντος, εξασφαλίζει ευκαιρίες για τη διδασκαλία πάνω στις γλώσσες, τις ιστορίες, τις παραδόσεις και τους πολιτισμούς μη κυρίαρχων ομάδων της κοινωνίας, ενθαρρύνει την ομαδική εργασία και τη συλλογική μάθηση με πολυπολιτισμικά, πολυεθνοτικά και άλλα πολύμορφα περιβάλλοντα, συνδυάζει την παραδοσιακή και γηγενή γνώση και εμπειρία με την προηγμένη επιστήμη και τεχνολογία και προβάλλει την αξία της πολυγλωσσίας. Με αυτόν τον τρόπο, ενθαρρύνει την κατανόηση των παγκόσμιων προβλημάτων και της ανάγκης για συμβίωση/συνύπαρξη με διαφορετικούς πολιτισμούς και αξίες (Ministry for Education and Employment, n.d.).

Ακολούθως, σύμφωνα με το Εθνικό Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και τις συστάσεις του ΙΠΕ στην Ελλάδα:

Η διαδικασία μάθησης στο πολυπολιτισμικό σχολείο είναι αναγκαίο να βασίζεται σε ένα επιμορφωτικό υλικό απαλλαγμένο από εθνοκεντισμούς και αρνητικές εικόνες του «άλλου», του «διαφορετικού». Στόχος είναι η μεθοδική και όσο γίνεται πιο ολοκληρωμένη αξιοποίηση του πολιτισμικού κεφαλαίου των παιδιών από άλλες χώρες προς όφελος και των ίδιων (μεγαλύτερη συναισθηματική ασφάλεια, ομαλότερη ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και καλύτερη σχολική επίδοση), αλλά και των γηγενών μαθητών. Ιδιαίτερης συμβολής στην κατεύθυνση αυτή θεωρείται η εφαρμογή *ευέλικτων παιδοκεντρικών μεθόδων*, που αποδίδουν ενεργητικό ρόλο στους μαθητές/τριες. Η προσωποποιημένη/ διαφοροποιημένη διδασκαλία, οι ατομικές, συνεργατικές και ομοδοκεντρικές μέθοδοι, τα σχέδια εργασίας, τα παιχνίδια, καθώς και τα μοντέλα συνδιδασκαλίας εκπαιδευτικών έχουν στόχο να ανταποκριθούν στις μαθησιακές ανάγκες μιας *μεικτής τάξης*. Τα παραπάνω συνεπάγονται ένα διαφοροποιημένο ρόλο του/της εκπαιδευτικού, που καλείται να κατανοεί τα προβλήματα στην καθημερινή πρακτική και να αναπτύσσει, να δοκιμάζει και να εξελίσσει στρατηγικές που θα συμβάλουν στη βελτίωση του εκπαιδευτικού έργου. Η διαδικασία αυτή αλλάζει το ρόλο του/της εκπαιδευτικού, αφού τον/την μετατρέπει από «*διεκπεραιωτή/τρια*» ενός προγράμματος σε «*ερευνητή/τρια*» και σε «*κριτικά στοχαζόμενο/μενη επαγγελματία*».

Από την άλλη πλευρά, η διαπολιτισμική εκπαίδευση εστιάζει περισσότερο στην αλληλεπίδραση ανάμεσα σε λαούς, θρησκείες, πολιτισμούς, ομιλητές διαφορετικών γλωσσών, ανθρώπων με διαφορετικές γνώμες και απόψεις και ούτω καθεξής, παρά σε μια ανεκτική ή παθητική αποδοχή της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Στην ουσία, η χρήση του «*διαπολιτισμική*» ακριβώς τονίζει την επεξεργασία των ικανοτήτων διάδρασης (Zilliacus & Holm, 2009). Επιπλέον, η διαπολιτισμική εκπαίδευση «*επιζητά την εξερεύνηση, εξέταση και αμφισβήτηση όλων των '-ισμών'*» και της ξеноφοβίας, παρέχοντας ίσες ευκαιρίες για όλους» (MSU, n.d.).

Η Εκπαίδευση για την Πολυπολιτισμικότητα και η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση συχνά παρουσιάζονται ως διεπιστημονικά θέματα. Με αυτή την ιδιότητα, είναι περισσότερο

συνεχείς διαδικασίες παρά άπαξ δραστηριότητες, και ταιριάζουν καλύτερα ενταγμένα σε μια συνολική σχολική προσέγγιση παρά περιορισμένα στο τυπικό πρόγραμμα διδασκαλίας. Το μάθημα της Εικαστικής Αγωγής είναι πρόσφορο για να θέτει ζητήματα πλουραλισμού και πολυπολιτισμικότητας, έχοντας ένα δυνατό προβάδισμα στην «αμφισβήτηση προτύπων ιεράρχησης που ενισχύουν την προκατάληψη και τα στερεότυπα... (και ενθαρρύνοντας) αναστοχαστικές διαδικασίες και κριτική ενασχόληση με την πολυπολιτισμικότητα και τις πλουραλιστικές οπτικές» (Bianchi, 2001, σ.1).

Ερώτημα για σκέψη 1

«Ο ιδανικός στόχος για τον Dewey είναι οι κοινωνίες να μεταβάλλονταν προς μία κατάσταση όπου όλα τα άτομα και οι ομάδες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με πλήρη και ελεύθερη έκφραση, έχοντας κάποιες κοινές αξίες ακόμη και αν διατηρούν ορισμένες αξίες και ιδέες καθαρά δικές τους» (Byram, 2003, σ.10).

Συμφωνείτε με τον ιδανικό στόχο του Dewey; Γιατί; Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην προώθηση ενός οράματος όπου συνδυάζονται οι κοινές και οι ιδιαίτερες αξίες; Υπάρχει ένα ορισμένο συγκριτικό πλεονέκτημα της Εικαστικής Αγωγής στην προώθηση ενός τέτοιου οράματος;

Ερώτημα για σκέψη 2

«Ο καλλιτέχνης και συγγραφέας Rasheed Araeen επισημαίνει ότι οι Δυτικές προσλήψεις της διαφοράς, των 'Άλλων', μπορεί να 'βασίζονται στην ιδέα ότι οι Άλλοι έχουν ανάγκη από βοήθεια και όχι από κατανόηση με βάση τη δημιουργική τους δράση ως ισότιμοι πολίτες του σύγχρονου κόσμου' (Araeen, 2004). Τέτοια συγκαταβατική άποψη μπορεί να θεωρηθεί μέρος ενός συνεχούς δαιμονοποίησης και φετιχιστικής θεώρησης της διαφοράς» (Bianchi, 2001, σ.3)».

Παρατηρείτε την συγκαταβατική συμπεριφορά που περιγράφεται από τον Araeen στο δικό σας περιβάλλον; Ποιοι είναι οι 'άλλοι' στους οποίους κατευθύνεται συχνά τέτοια συγκαταβατική συμπεριφορά; Ποιες εκπαιδευτικές στρατηγικές μπορούν να αντιμετωπίσουν αυτή τη συμπεριφορά; με ποιους τρόπους μπορεί ο ρόλος της Εικαστικής Αγωγής να συμβάλει στην ευαισθητοποίηση και να προάγει την κατανόηση της ποικιλομορφίας;

1.4.2 Διδακτικές και Μαθησιακές Ιδέες

Κύριοι στόχοι και βασικά ερωτήματα

- Τι είναι η πολυπολιτισμικότητα;
- Τι είναι Εκπαίδευση για την Πολυπολιτισμικότητα;

- Τι είναι Διαπολιτισμική Εκπαίδευση;
- Γιατί είναι σημαντικός ο διαπολιτισμικός διάλογος;
- Με ποιους τρόπους μπορεί η τέχνη να λειτουργήσει ως διαπολιτισμικός μεσολαβητής στον διάλογο;
- Πώς μπορεί η Εικαστική Αγωγή να θέτει υπό αμφισβήτηση πρότυπα ιεράρχησης που ενισχύουν την προκατάληψη και τα στερεότυπα;

Ορισμός αποδεκτών στοιχείων επίτευξης μαθησιακών στόχων (μέθοδοι αξιολόγησης)

Οι συμμετέχοντες/ουσες

- μιλούν και/σχεδιάζουν και/γράφουν για τον πλουραλισμό ως επιθυμητό χαρακτηριστικό στην κοινωνία.
- πιστεύουν στη δημοκρατία και κατανοούν ότι αυτό σημαίνει ότι άνθρωποι διαφορετικών απόψεων και πολιτισμών μπορούν να έχουν φωνή και να εργάζονται μαζί για μια καλύτερη κοινωνία*.
- επιδιώκουν να πετύχουν μια ισορροπία ανάμεσα στα δικά τους δικαιώματα και υποχρεώσεις και εκείνα των άλλων*.
- υποστηρίζουν θεμελιώδεις δημοκρατικές αξίες και εργάζονται για την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης*.
- σέβονται τις διαφορετικές θρησκευτικές και ανθρωπιστικές πεποιθήσεις, τις ηθικές αρχές και τα πιστεύω που διέπουν τις αντιλήψεις των ανθρώπων για το σωστό και το λάθος*.
- αναγνωρίζουν τη μεροληψία, την αδικία και την ευνοϊκή μεταχείριση σε καθημερινές περιστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της ρατσιστικής, σεξιστικής και ομοφοβικής γλώσσας και συμπεριφοράς*.
- αντιτίθενται σε εκφράσεις προκατάληψης και μη ανεκτικότητας απέναντι σε μειονότητες, όπως ρατσιστικά, σεξιστικά και ομοφοβικά επίθετα, ανέκδοτα και σχόλια.
- διεκδικούν τα δικαιώματά τους και ασκούν τα καθήκοντά τους με την επίγνωση ότι οι άλλοι εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευτές έχουν ίση πρόσβαση στα δικά τους δικαιώματα*.
- κατανοούν ότι η ιδέα της 'ταυτότητας' είναι σύνθετη και μεταβαλλόμενη και περιορίζεται ως έννοια στο να προσδιορίζει το ποιος είναι κάποιος, και ότι η ιδέα των 'ταυτοτήτων' είναι ένας πιο δυνατός τρόπος κατανόησης του ποιος είναι κάποιος και ποιοι είναι οι άλλοι*.
- επικοινωνούν, συνεργάζονται και σέβονται όλους τους συνδιδασκόμενους και συνδιδάσκοντες*.
- επικοινωνούν με ανθρώπους που διαφέρουν με σκοπό να κατανοήσουν με ποιους τρόπους είναι όμοιοι και να καταλάβουν καλύτερα τους εαυτούς τους*.

- επιδιώκουν την αποτελεσματική επικοινωνία με τους άλλους με εποικοδομητικό, υποστηρικτικό και ανεξάρτητο τρόπο*.
- μπορούν να χρησιμοποιούν δραστικό λόγο για την αντιμετώπιση αδικιών και ανισοτήτων*.
- προσεγγίζουν τις διαφορές απόψεων και συγκρούσεις συμφερόντων μέσα από τον διάλογο, την ειρηνική επικοινωνία και τη συναίνεση· όταν αυτά αποτύχουν, είναι πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν διαμεσολάβηση*.

* *Adapted from Education for Diversity (Ministry for Education and Employment, n.d.)*

Μαθησιακές Εμπειρίες

Θέματα συζήτησης που προκύπτουν από τα ερωτήματα που προάγουν την ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων στο θέμα της πολυπολιτισμικότητας, όπως:

1. Πώς μπορεί η ΕΑΑ να συμβάλει στην ανάπτυξη διαπολιτισμικών ικανοτήτων;
 2. Πώς μπορεί η Εικαστική Αγωγή να συμβάλει στην ανάπτυξη διαπολιτισμικών ικανοτήτων;
 3. Ποια θέματα, μορφές τέχνης και καλλιτέχνες μπορούν να αναφερθούν ως παραδείγματα για την ανάπτυξη διαπολιτισμικών ικανοτήτων;
 4. Πώς μπορεί η Εικαστική Αγωγή να εμπλέξει τους συμμετέχοντες σε έναν αναστοχασμό των δικών τους εμπειριών και των εμπειριών άλλων, μέσα σε ένα εύρος από διαφορετικά κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα;
 5. Μελετήστε την Οικουμενική Διακήρυξη για την Πολιτιστική Πολυμορφία (2002). Πώς μπορεί να είναι χρήσιμη στο έργο σας;
- Αναθέστε στους συμμετέχοντες συνεντεύξεις με διαφορετικά μέλη της κοινωνίας.
 - Ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες να δημιουργήσουν εικονογραφημένα σενάρια/κόμικς για να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματα που προκαλούν οι συνεντεύξεις σχετικά με τις ζωές άλλων ανθρώπων.
 - Ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες να εξερευνήσουν την ατομική και κοινωνικο-πολιτισμική ταυτότητα μέσα από τη διοργάνωση και/την επίσκεψη σε εκθέσεις.
 - Εξετάστε διαφορετικές εικόνες και αφηγήσεις για να διερευνήσετε την κοινωνικο-πολιτισμική ταυτότητα.
 - Εξετάστε το ενδεχόμενο διακρατικών δράσεων τέχνης (με σχολεία του εξωτερικού)
 - Εξετάστε το ενδεχόμενο δράσεων τέχνης με διαφορετικούς τοπικούς πολιτιστικούς οργανισμούς.

- Δημιουργήστε συλλογική τέχνη που να εμπεριέχει κριτική θεώρηση πάνω σε θέματα πολιτισμικής ταυτότητας.
- Δημιουργήστε συλλογικές εγκαταστάσεις με ιδιαίτερο θέμα (π.χ. η μαντήλα έχει χρησιμοποιηθεί με επιτυχία ως τέτοιο θέμα, Bianchi, 2001) που εξερευνούν την ταυτότητα, τα πιστεύω και τις πολιτισμικές αξίες, ενώ ταυτόχρονα τιμούν τον πλουραλισμό.

1.5 Διατήρηση και Αλλαγή

1.5.1 Γενικό Πλαίσιο

Σύμφωνα με το The Merriam-Webster Dictionary, διατήρηση είναι «η προσεκτική διαφύλαξη και προστασία κάποιου πράγματος· ειδικά: η σχεδιασμένη διαχείριση ενός φυσικού πόρου για την πρόληψη της εκμετάλλευσης, καταστροφής ή εγκατάλειψης». Από την άλλη πλευρά, η αλλαγή ορίζεται ως : «να κάνεις κάτι διαφορετικό από κάποια άποψη, να κάνεις κάτι ριζικά διαφορετικό· να δίνεις μια διαφορετική θέση, πορεία ή κατεύθυνση σε κάτι».

Αυτή η ενότητα μας βοηθάει να πάρουμε θέση όταν βρεθούμε ανάμεσα στην ανάγκη να εκτιμήσουμε την κληρονομιά μας (υλική και άυλη), να διαφυλάξουμε και να διατηρήσουμε το φυσικό και δομημένο περιβάλλον μας, και ταυτόχρονα να είμαστε προοδευτικοί, να καινοτομούμε, και να επιφέρουμε ριζικές αλλαγές.

Βρισκόμαστε συχνά μεταξύ της ανάγκης να διατηρήσουμε και να διαφυλάξουμε τα οικολογικά συστήματα και τα φυσικά και δομημένα περιβάλλοντά μας και της ανάγκης για 'πρόοδο', 'καινοτομία' και νέα εγχειρήματα; Είναι αυτά απαραίτητα αντικρουόμενα; Ερχόμαστε συχνά αντιμέτωποι με την επιλογή να προστατέψουμε τη φύση ή να δημιουργήσουμε νέες θέσεις εργασίας; Είναι αυτά απαραίτητα αντικρουόμενα; Συχνά ασκούμε πιέσεις και διεκδικούμε νέες πολιτικές και στρατηγικές αλλά προχωρούμε με πολύ αργούς ρυθμούς στην υλοποίηση εκείνων που ήδη έχουν συμφωνηθεί; Χρειαζόμαστε νέες πολιτικές ή μια αληθινή δέσμευση να υλοποιήσουμε τις υπάρχουσες πολιτικές, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν τη βιώσιμη ανάπτυξη; Ποια μπορεί να είναι η συμβολή της τέχνης σε έναν τέτοιο διάλογο; Ποιο συγκριτικό πλεονέκτημα μπορεί να εισφέρει η τέχνη στον διάλογο;

Μια διάσταση που μπορεί να συνδράμει σε ένα τέτοιο δίλημμα έχει τεθεί από τους Buscher and Fletcher (2019), που υποστηρίζουν ότι η «η είσοδος στην Ανθρωπόκαινο εποχή έχει καταστήσει τις επιλογές της προστασίας ακόμη πιο δύσκολες από ότι ήταν ήδη» (p. 293), προσθέτοντας ότι η «ιδέα ότι μπορούμε να συμπεριλάβουμε όλα τα είδη των διαφορετικών ενδιαφερόντων στον δρόμο για την πρόοδο (μέσω 'ολοκληρωμένων προγραμμάτων διατήρησης και ανάπτυξης', 'πάρκων ειρήνης' ή τα παρόμοια) ή απλά να βαδίζουμε 'βλέποντας και κάνοντας' ανεξαρτήτως πολιτικού πλαισίου ή δέσμευσης, έχει πλέον παρέλθει» (p.293). Αντί αυτού, προτείνουν μια συμβιωτική διατήρηση, που κινείται από την προστασία την επαφή.

Η συμβιωτική (στην κυριολεξία: 'ζώντας μαζί) διατήρηση προσφέρει μια νέα και ολοκληρωμένη προσέγγιση στην κατανόηση και την πρακτική της προστασίας του περιβάλλοντος. Είναι ένα όραμα για όλο τον πλανήτη που απαντά στα μείζονα οικολογικά, κοινωνικά και πολιτικο-οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι και η βιοποικιλότητα τον 21ο αιώνα. (Convivial Conservation, n.d.).

Η Massarella (2019) υποστηρίζει την ανάγκη να προωθήσουμε τη βιώσιμη ανάπτυξη προς την κατεύθυνση ενός μετασχηματισμού που θέτει σε αμφισβήτηση το status quo, προσθέτοντας ότι η ιδιαιτερότητα αυτής της προσέγγισης είναι ότι αντί να εστιάζει σε θετικές πράξεις «απαιτεί αμφισβήτηση (και μετατροπή) στα υπάρχοντα συστήματα, διαδικασίες και κυρίαρχα αφηγήματα που προκαλούν προβλήματα και επιφέρουν επιβλαβή και άδικα αποτελέσματα» (para.3).

Η Gioia (2008) διαφωνεί με την απώλεια της αναγνώρισης που υφίστανται καλλιτέχνες, διανοητές και επιστήμονες, επισημαίνοντας ότι η πλειονότητα των διάσημων προσώπων ανήκει στον χώρο των σπορ ή της ψυχαγωγίας, περιορίζοντας έτσι τα διαθέσιμα πρότυπα για τους νέους. Προτείνει την ύπαρξη πολλών τρόπων για να ζήσει κανείς μια ζωή επιτυχημένη και με νόημα πέρα από αυτή που κυριαρχείται από το χρήμα ή τη δόξα, όμως έχουμε αφήσει τη φαντασία των παιδιών στο έλεος της αγοράς. Ενώ υποστηρίζει σθεναρά ότι ο πολιτισμός πρέπει να πηγαίνει πέρα από την οικονομία, διαβλέπει μια ελπίδα στην εκπαίδευση, ως τη μόνη κοινωνική δύναμη που θα μπορούσε ενδεχομένως να αντισταθμίσει την κερδοσκοπική εμπορευματοποίηση των πολιτιστικών μας αξιών.

Η Saunders (2014) υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι καθορίζουν τα νοήματα των αντικειμένων. Ομοίως, οι ταυτότητες των ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων μπορούν να νοούνται μέσα από τις σχέσεις τους με συγκεκριμένα αντικείμενα. Η διαρκής μεταβολή του μουσειακού περιβάλλοντος και των τρόπων έκθεσης, λαμβάνοντας υπόψη τα αντικείμενα και τις σχέσεις μεταξύ τους, είναι σημαντική για τις κοινωνικο-πολιτιστικές ευθύνες αυτών των ιδρυμάτων και την ικανότητά τους να επηρεάζουν κοινωνικά ζητήματα. Θεωρεί ότι για να καταλάβει κανείς τη δυναμική χρησιμότητα της διατήρησης της κληρονομιάς, θα πρέπει να εξερευνήσει την πολυπλοκότητα των σχέσεων που μπορούν να αναπτύσσονται ανάμεσα σε αντικείμενα και ανθρώπους. Αυτό οδηγεί στη διαμόρφωση ορισμένων κεντρικών θεμάτων και συνεπειών που προκύπτουν μέσα από τη διαδικασία της διατήρησης.

Ερώτημα για σκέψη 1

Είναι φανερό, συνεπώς, ότι ο μετασχηματισμός κινδυνεύει να γίνει ένα κενό σημαίνον, του οποίου το «νόημα είναι προσωρινά στερεωμένο, και διαρκώς αμφισβητείται και επαναδιατυπώνεται». Μπορεί να χάσει την αιχμή του πάνω στη ριζοσπαστικότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη και την αμφισβήτηση βαθιά ριζωμένων δομικών και συστημικών δυναμικών· έτσι, να καταλήξει ένα αναποτελεσματικό σλόγκαν που επιτρέπει την συνέχιση τη υφιστάμενης κατάστασης (Massarella, 2019, para.10).

Μπορείτε να σκεφτείτε παραδείγματα προϊόντων ή πρωτοβουλιών (είτε της κυβέρνησης ή της κοινωνίας των πολιτών) που παρουσιάστηκαν ως οικολογικά, βιολογικά, βιώσιμα, αλλά είχατε την αίσθηση ότι στην πραγματικότητα δεν έκαναν καμία διαφορά;

Μπορείτε να σκεφτείτε ένα παράδειγμα που σας παρουσιάστηκε ως φιλικό προς το περιβάλλον αλλά δεν λάμβανε υπόψη τις ανάγκες των οικονομικά ασθενέστερων και ευάλωτων μελών της κοινωνίας;

Ερώτημα για σκέψη 2

Ο πραγματικός σκοπός της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης είναι να δημιουργήσει ολοκληρωμένους ανθρώπους που είναι ικανοί να ζουν επιτυχημένες και παραγωγικές ζωές σε μια ελεύθερη κοινωνία (Gioia, 2008).

Συμφωνείτε με αυτή τη δήλωση; Στο πλαίσιο που γνωρίζετε καλύτερα (το σχολείο σας, την περιοχή σας, τη χώρα σας), ισχύει αυτό; Ποιες είναι οι δυσκολίες που βλέπετε; Με ποιον τρόπο θα ανταποκριθείτε σε αυτές τις δυσκολίες;

Ερώτημα για σκέψη 3

Οι δημόσιες συλλογές τέχνης στα μουσεία και άλλα αντικείμενα πολιτισμού μπορούν να εκπροσωπούν προσωπικές και συλλογικές αξίες που επηρεάζουν την αυτοαντίληψη και την αντίληψη για τους άλλους. Συνεπώς, η διαχείριση των μουσείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι εξαιρετικής σημασίας, ιδιαίτερα όσον αφορά την κυριότητα, μέσω της πρόσβασης και του ελέγχου της ερμηνείας τους. Εντωμεταξύ, η πολιτισμική μεταβολή είναι αναπόφευκτη! Ένα δίλημμα παρουσιάζεται ανάμεσα στα αισθήματα νοσταλγίας για μια ταυτότητα του παρελθόντος και φόβων για τις συνέπειες της σύγχρονης διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των συνεχώς μεταβαλλόμενων οικείων πλαισίων (Saunders, 2014).

Με ποιους τρόπους μπορούν τα μουσεία να ελαχιστοποιήσουν τα ιεραρχικά πολιτιστικά μηνύματα και να ενισχύσουν την κοινή ευημερία και την ένταξη χωρίς να χάνουν τον προσανατολισμό και τον στόχο τους;

1.5.2 Ιδέες Διδασκαλίας και Μάθησης

Κύριοι στόχοι και βασικά ερωτήματα

- Τι είναι διατήρηση; Τι χρειάζεται να διατηρήσουμε;
- Τι είναι αλλαγή; Τι είναι ριζική αλλαγή; Τι χρειάζεται να αλλάξουμε;
- Με ποιον τρόπο η τέχνη μάς βοηθάει να βρούμε τον δρόμο μέσα από το φάσμα διατήρηση-αλλαγή;

Ορισμός αποδεκτών στοιχείων επίτευξης μαθησιακών στόχων (μέθοδοι αξιολόγησης)

Οι συμμετέχοντες/ουσες

- προχωρούν πέρα από την θετική δράση και θέτουν ερωτήματα γύρω από τα υποκείμενα αίτια της φτώχειας και της περιβαλλοντικής καταστροφής.
- δημιουργούν έργα τέχνης για να κάνουν ορατό αυτό που είναι αόρατο, είτε πρόκειται για τις φωνές των οικονομικά ασθενέστερων μελών της κοινωνίας είτε για τα υποκείμενα αίτια της περιβαλλοντικής καταστροφής.
- αναφέρονται στις συλλογές τέχνης των μουσείων ως έναν μοναδικό τρόπο κατανόησης και εξωτερίκευσης του κόσμου.
- χρησιμοποιούν την έρευνα για να υποστηρίξουν και να ενεργοποιήσουν έναν ολοκληρωτικό μετασχηματισμό.

Μαθησιακές εμπειρίες

Θέματα συζήτησης που προκύπτουν από τα ερωτήματα που προάγουν την ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών σε θέματα διατήρησης και αλλαγής, όπως:

1. Ποια είναι η θεωρία σου για την αλλαγή;
2. Ποιος μετασχηματισμός είναι απαραίτητος για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας οικολογικής και κοινωνικής κρίσης και για την επίτευξη βαθιάς, κοινωνικά δίκαιης αλλαγής; Ποιος ο ρόλος της ΕΑΑ; Ποιος ο ρόλος της Εικαστικής Αγωγής;
3. Με ποιον τρόπο φτάνουμε στην συμβιωτική διατήρηση; Από την διάσωση στη διασύνδεση; Μπορούν οι μουσειακές συλλογές να δράσουν ως καταλύτης;
4. Μπορεί η Εικαστική Αγωγή να βοηθήσει να καταλάβουμε πώς συντελείται ο μετασχηματισμός;
5. Έχετε υπόψη σας μια περίπτωση μελέτης ή ένα κίνημα που να αμφισβητεί το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα που προκαλεί την καταστροφή του περιβάλλοντος, αντί να αναδεικνύει την θετική δράση εντός του υφιστάμενου συστήματος;
6. Έχετε υπόψη σας ένα έργο τέχνης από την εθνική σας συλλογή που να αμφισβητεί το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα που προκαλεί την καταστροφή του περιβάλλοντος, αντί να αναδεικνύει την θετική δράση εντός του υφιστάμενου συστήματος;
7. Ποιος είναι ο ρόλος της πολιτικής γελοιογραφίας στον μετασχηματισμό;
8. Σκεφτείτε μια σχολική επίσκεψη σε έναν οργανισμό που εστιάζει στις υποκείμενες παγκόσμιες δυνάμεις που προκαλούν την απώλεια της βιοποικιλότητας, ενώ ταυτόχρονα επιδεικνύει ευαισθησία στις ανάγκες φτωχών κοινοτήτων που ζουν στα δάση και/ή ιθαγενών ομάδων.

1.6 Αναγέννηση/Αναζωογόνηση

1.6.1 Γενικό Πλαίσιο

Τι εννοούμε με τον όρο αναγέννηση/αναζωογόνηση; Αυτή η ενότητα στοχεύει να βοηθήσει τις/τους εκπαιδευτικούς να αντιπαραθέσουν τις ιδέες τους πάνω στη βιωσιμότητα με εκείνες για την αναγέννηση/αναζωογόνηση, ώστε να προχωρήσουν σε κριτική ανάλυση του τρέχοντος έργου τους και να το θέσουν σε νέο πλαίσιο σύμφωνα με τον νέο τρόπο που αντιλαμβάνονται τις έννοιες.

Σύμφωνα με τον Rhodes (2015) «η λέξη ‘αναγεννητικός’ δηλώνει ‘την ιδιότητα να επαναφέρει/ή να επανέρχεται ξανά στη ζωή’· εξού και όταν ένα αντικείμενο ή σύστημα είναι αναγεννητικό, έχει την εγγενή ιδιότητα να επιστρέφει στην ύπαρξη ξανά».

Γιατί πρέπει να μας απασχολεί η αναγέννηση;

Αυτό που είναι βιώσιμο διατηρεί εκείνο που ήδη υπάρχει, αλλά δεν αποκαθιστά (οικο)συστήματα που έχουν χαθεί. Η λέξη ‘βιώσιμο’ με τη στενή έννοια σημαίνει ‘αυτοσυντηρούμενο’ αλλά συνήθως γίνεται αντιληπτό, ιδιαίτερα στα μέσα ενημέρωσης και από το ευρύ κοινό ως απλά ‘ικανό να διαρκεί’ ή ‘η ικανότητα να αντέχει’. (Rhodes, 2015, 3)

Ζούμε σε έναν κατακερματισμένο κόσμο όπου η καταστροφή των οικοσυστημάτων μας συνεχίζεται αμείωτη. Έχουμε όλοι διαβάσει για την αποψίλωση των δασών, την απειλή για περαιτέρω εξαφάνιση ειδών, και για τους κινδύνους που απειλούν τους κοραλλιογενείς υφάλους. Σύμφωνα με τον ιστότοπο *The World Counts* (2020), «μέσα στα τελευταία 60 χρόνια, το 60% του οικοσυστήματος της Γης έχει υποβαθμιστεί». Χρειάζεται να σκεφτούμε τον ρόλο μας όχι μόνο στην εκμάθηση νέων πρακτικών βιωσιμότητας αλλά και αποκατάστασης και αναγέννησης όσων έχουν ήδη καταστραφεί.

Ο Wahl (2018) υποστηρίζει ότι η βιωσιμότητα από μόνη της δεν είναι ‘επαρκής στόχος’ και χρειάζεται να προχωρήσουμε προς μια αναγεννητική ανθρώπινη κουλτούρα που είναι υγιής, ανθεκτική και ευπροσάρμοστη. Μάλιστα, σύμφωνα με τον Reed (2007), «αντί να προκαλούμε μικρότερη ζημιά στο περιβάλλον, είναι αναγκαίο να μάθουμε πώς μπορούμε να συμμετέχουμε στο περιβάλλον –με τη βοήθεια των οικολογικών συστημάτων ως βάση σχεδιασμού». Αυτό απαιτεί μια αλλαγή της διανοητικής μας λειτουργίας από μια κατακερματισμένη προσέγγιση σε μια συστημική προσέγγιση, κάτι στο οποίο η εκπαίδευση και η ΕΑΑ είναι επαρκώς σε θέση να ασκήσουν καταλυτική λειτουργία.

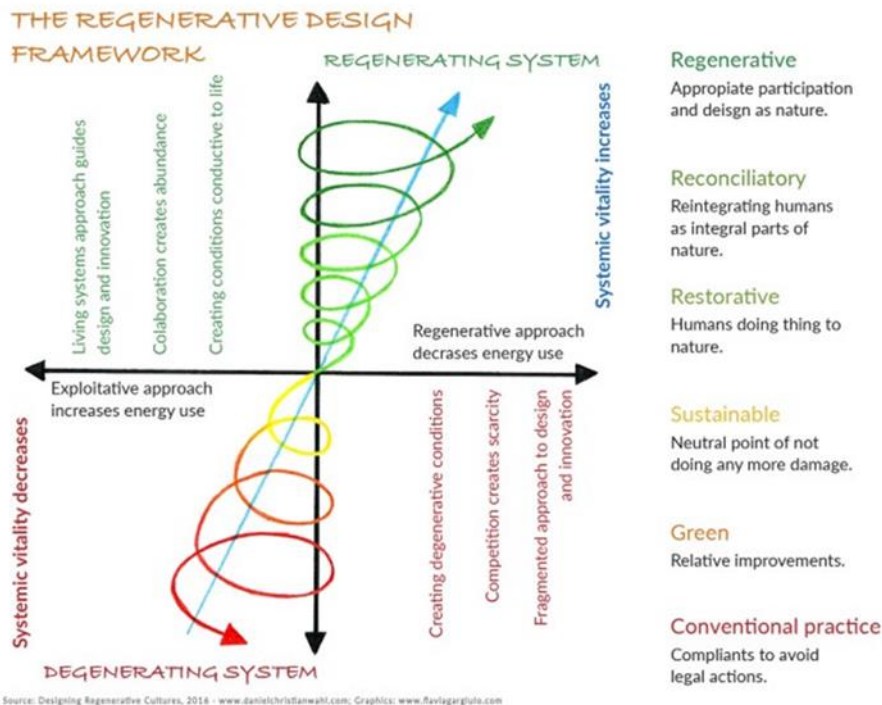

Fig. 2: Adapted from Reed, as reproduced in Wahl, 2018.

Ερώτημα για σκέψη 1

Συνεπώς, ένα προϊόν που περιέχει 80% ανακυκλωμένα υλικά θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως 'βιώσιμο', ενώ στην πραγματικότητα, είναι απλώς σχετικά πιο βιώσιμο από ένα παρόμοιο που κατασκευάστηκε χωρίς καθόλου ανακυκλωμένα υλικά. Για να είναι πραγματικά βιώσιμο, ένα προϊόν θα πρέπει να είναι κατασκευασμένο από 100% ανακυκλωμένο (και ανακυκλώσιμο) υλικό, ώστε να μπορεί, ολόκληρο, να ανακυκλωθεί ξανά. Αυτό σπάνια συμβαίνει, και όταν συμπεριληφθεί και το ενεργειακό κόστος της επεξεργασίας, υπάρχει μια αναπόφευκτη ζημία, ακόμη και αν χρησιμοποιηθεί 'ανανεώσιμη' ενέργεια, αφού αυτές οι μονάδες παραγωγής ενέργειας είναι συνήθως κατασκευασμένες από υλικά που θα πρέπει με τη σειρά τους να εξαχθούν και να υποστούν επεξεργασία, και όλα αυτά με τις συνεπακόλουθες ενεργειακές απαιτήσεις. (Rhodes, 2015, 4)

Σκεφτείτε το παραπάνω παράθεμα του Rhodes. Είναι συναφές με τη δουλειά σας ως εκπαιδευτικός της τέχνης; Είναι δυνατόν να γίνει το βήμα από μια σχετικά βιωσιμότερη δράση σε μια πραγματικά βιώσιμη δράση; Σκεφτείτε κάποιες ιδέες.

Ερώτημα για σκέψη 2

Σύμφωνα με τον Wahl (2018), η ανθεκτικότητα «σχετίζεται στενά με την υγεία, καθώς περιγράφει την ικανότητα επαναφοράς βασικών ζωτικών λειτουργιών και της ανάκαμψης από κάθε είδους προσωρινή κατάρρευση ή κρίση». Κάντε έναν κατάλογο με κρίσεις από τις

οποίες χρειάζεται κανείς να ανακάμψει. Ποιος ο ρόλος της ΕΑΑ στην αποκατάσταση τέτοιων ανισορροπιών και στη δημιουργία ενός μέλλοντος ευημερίας για όλη την ανθρωπότητα; Ποιος ο ρόλος της Εκπαίδευσης για τις Εικαστικές Τέχνες;

1.6.2 *Ιδέες Διδασκαλίας και Μάθησης*

Κύριοι Στόχοι και Βασικά Ερωτήματα

- Τι σημαίνει αναγεννητικός;
- Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στο αναγεννητικό και το βιώσιμο;
- Τι σημαίνει σχεδιασμός για την αναγέννηση;
- Ποιος είναι ο ρόλος του σχολείου στον σχεδιασμό για την αναγέννηση;

Ορισμός αποδεκτών στοιχείων επίτευξης μαθησιακών στόχων (μέθοδοι αξιολόγησης)

Οι συμμετέχοντες/ουσες:

- αναφέρονται στην αποκατάσταση και την αναγέννηση (όχι μόνο στη βιωσιμότητα) όταν μιλούν ή γράφουν.
- λαμβάνουν υπόψη τους τις αρχές της φροντίδας για τον άνθρωπο, φροντίδας για τη Γη και για δίκαια μερίσματα.
- σχεδιάζουν/σκιτσάρουν/χρησιμοποιούν φωτογραφίες ως εργαλεία αποκατάστασης ενός υποβαθμισμένου συστήματος/ περιβάλλοντος.
- υποστηρίζουν την αποκατάσταση και ανάπλαση παραμελημένων/ακάθαρτων σημείων μέσα στο σχολικό χώρο.
- υποστηρίζουν την αποκατάσταση και ανάπλαση παραμελημένων/ακάθαρτων περιοχών μέσα στην κοινότητα.
- σταδιακά προχωρούν από τη σχετική στην απόλυτη βιωσιμότητα με τη δημιουργία των έργων τέχνης τους.
- Τα έργα τέχνης των συμμετεχόντων/ουσών εντάσσονται σε πρωτοβουλίες ανάπλασης.

Μαθησιακές Εμπειρίες

1. Σκεφτείτε μια επίσκεψη σε ένα αγρόκτημα μόνιμης καλλιέργειας στην περιοχή. Παρατηρήστε φόρμες και προχωρήστε από το ειδικό στο γενικό και πάλι από την αρχή.
2. Σκεφτείτε να κάνετε δραστηριότητες σκίτσου/σχεδίου/ζωγραφικής σε ένα αγρόκτημα μονοκαλλιέργειας.
3. Σχεδιάστε ένα προϊόν από 100% ανακυκλωμένα και ανακυκλώσιμα υλικά. Λάβετε υπόψη σας την ελαχιστοποίηση του ενεργειακού κόστους που σχετίζεται με την παραγωγή του.
4. Υπάρχει κάποιο εγκαταλειμμένο κομμάτι γης στο σχολείο σας; Στην κοινότητά σας; Πώς μπορείτε να το αποκαταστήσετε; Ποιος είναι ο ρόλος των κοινοτικών κήπων; Ποια έμπνευση αντλείτε από μια επίσκεψη σε ένα αγρόκτημα μόνιμης καλλιέργειας;
5. Σκεφτείτε μια δράση καθαρισμού για την αποκατάσταση μιας παραμελημένης ή εγκαταλειμμένης περιοχής στην κοινότητα. Λάβετε υπόψη τις αρχές της ανάπλασης/αναγέννησης όταν χρησιμοποιείτε τα άχρηστα υλικά που συλλέχθηκαν.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

6. Βοηθήστε στη δημιουργία όμορφων χώρων πρασίνου. Σκεφτείτε ξυλόγλυπτα, φράχτες, παρτέρια και ξυλοκατασκευές. Φτιάξτε σχέδια με υπομνηματισμό και παρουσιάστε τα στα ενδιαφερόμενα μέρη, π.χ. διευθυντής σχολείου ή κολλεγίου. Τα σχέδιά σας μπορεί να συνοδεύονται από τρισδιάστατες μακέτες με τη χρήση ανακυκλωμένου υλικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Διαφορετικές διδακτικές μέθοδοι

Στο κεφάλαιο αυτό, ορισμένες μέθοδοι διδασκαλίας της Εικαστικής Αγωγής που συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση και την εμπλοκή των παιδιών στην έρευνα και κριτική σκέψη πάνω σε θέματα ΕΑΑ θα προταθούν για συναντήσεις με τις/τους εκπαιδευτικούς. Κάθε συνάντηση θα πρέπει να είναι ευέλικτη για να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μελών της ομάδας. Ο στόχος είναι η εύρεση τρόπων προσέλκυσης των παιδιών να συμμετάσχουν σε συζητήσεις πάνω σε θέματα, αξίες και στάσεις που οδηγούν σε μια πιο βιώσιμη και δίκαιη κοινωνία για όλους, με τη χρήση της τέχνης ως μέσο μάθησης και ως μέσο έκφρασης. Οι 'Ιδέες Διδασκαλίας και Μάθησης' σε κάθε τμήμα του κεφαλαίου 5 παρέχουν αρκετά παραδείγματα για το πώς μπορεί να εξελιχθεί η συζήτηση –με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, σχεδίαση ιδεών γύρω από ορισμένα θέματα, οργάνωση εκπαιδευτικών επισκέψεων, μελέτη έργων τέχνης σε εθνικές συλλογές και ούτω καθεξής. Είναι σημαντικό να διασφαλιστεί από την αρχή των μαθημάτων ότι όλοι/ες οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο την έννοια της ΕΑΑ μέσω της διδασκαλίας της Εικαστικής Αγωγής και τα συνακόλουθα οφέλη ή δυσκολίες. Ασκήσεις για το 'σπάσιμο του πάγου' και για το δέσιμο της ομάδας που οδηγούν σε μια τέτοια συζήτηση είναι ορθές στρατηγικές για το ξεκίνημα των συναντήσεων.

Οι πολλαπλές μεταβλητές που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την επιλογή μεθόδου διδασκαλίας που θα οδηγήσει σε αποτελεσματική μάθηση είναι ένας ακόμη λόγος που δικαιολογεί τη συζήτηση στην αρχή της εκπαίδευσης. Η ηλικιακή ομάδα στόχος στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας, ο αριθμός των μαθητών/τριών ανά τάξη, τα άτομα με σωματικές/συναισθηματικές/μαθησιακές δυσκολίες, οι διαφορετικοί τρόποι μάθησης, οι διαφορετικοί ρυθμοί μάθησης και πεδία διδασκαλίας και τα επιθυμητά διδακτικά αποτελέσματα, όλα επηρεάζουν την επιλογή της μεθόδου. Οι μέθοδοι διδασκαλίας θα πρέπει να ενθαρρύνουν τη δημιουργικότητα, την εξερεύνηση/βίωση εμπειριών, την έρευνα, την ανάληψη ρίσκου, την επικοινωνία και την ομαδική εργασία. Οι εκπαιδευτικοί που έχουν την εμπειρία αυτών των μεθόδων μέσα από σεμινάρια διαρκούς επαγγελματικής κατάρτισης είναι σε θέση να αναπτύξουν παιδαγωγικές μεθόδους στην τάξη που αντανακλούν παρόμοιες στρατηγικές. Οι τρόποι διδασκαλίας θα πρέπει να έχουν ως αναφορά γνωστικές, ψυχοκινητικές μεθόδους καθώς και μεθόδους συναισθηματικής ανάπτυξης. Η διδασκαλία μέσα από την Εικαστική Αγωγή αφήνει χώρο για τη δημιουργία διασυνδέσεων ανάμεσα στην κατανόηση και την αίσθηση, ανάμεσα στη φαντασία και την όραση· χώρο για να αποδομήσουμε κριτικά αυτό που παρατηρούμε, να δούμε κριτικά αυτό που νομίζουμε ότι γνωρίζουμε.

Οι γνωστικές μέθοδοι διδασκαλίας τείνουν να είναι διδακτικές και κυρίως δασκαλοκεντρικές, όμως η διδασκαλία της ΕΑΑ μέσω της Εικαστικής Αγωγής αγγίζει με φυσικό τρόπο την ψυχοκινητική και τη συναισθηματική περιοχή. Οι 'μεγάλες ιδέες' για τις

οποίες έγινε λόγος στο Κεφάλαιο 5 καθώς και άλλα θέματα όπως η σύγχρονη τέχνη, οι ΣΒΑ και η κριτική της τέχνης που συζητήθηκε πιο πάνω μπορούν να παρουσιαστούν μέσα από τις ακόλουθες προσεγγίσεις:

1. ομαδική διδασκαλία με τη συμμετοχή καλλιτεχνών και ακτιβιστών
2. προβολή βίντεο και σλάιντς ως ερεθίσματα για συζήτηση
3. εκδρομές/επισκέψεις σε χώρους και γκαλερί τέχνης

Μια εναλλακτική ως προς το τελευταίο μπορεί να είναι η χρήση του διαδικτύου. Το 2020, εν μέσω της πανδημίας του Covid-19, τα μουσεία πρόσφεραν νέες δυνατότητες μέσω των ιστοσελίδων τους για τα παιδιά, που είχαν τη δυνατότητα να δουν τα έργα τέχνης των μουσείων και να πάρουν μέρος σε διασκεδαστικές και δημιουργικές δραστηριότητες (παιχνίδια, κουίζ, κατασκευές κ.λπ.). Το Tate Kids, <https://www.tate.org.uk/kids>, για παράδειγμα, είναι τμήμα της ιστοσελίδας του Tate Museum London, <https://www.tate.org.uk/>. Το μουσείο διαθέτει δράσεις, παιχνίδια και εκπαιδευτικά μέσα που βοηθούν γονείς και εκπαιδευτικούς να ενεργοποιήσουν τη φαντασία των παιδιών τους μέσα από το πληροφοριακό υλικό και την ξενάγηση, καθώς και δραστηριότητες όπως το makingPop Art like #AndyWarhol. Η ιστοσελίδα, όπως συμβαίνει και με άλλα μουσεία, παρέχει επίσης εύληπτες γνώσεις για τον κόσμο της τέχνης. Είναι πολύ πιθανό τέτοιοι ιστότοποι που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια της πανδημίας να συνεχίσουν να λειτουργούν και οι εκπαιδευτικοί να συνεχίσουν να χρησιμοποιούν αυτό το υλικό στις τάξεις.

Οι τρόποι διδασκαλίας για την Ψυχοκινητική Ανάπτυξη, που περιλαμβάνουν μεθόδους μάθησης μέσα από την έρευνα και την ανακάλυψη, είναι από τη φύση τους πιο μαθητοκεντρικοί και μπορούν να εφαρμοστούν με τροποποιήσεις, παρέχοντας τρόπους και εναλλακτικές μεθόδους που προσαρμόζονται σε τάξεις με ένα μίγμα κοινωνικών και μοναχικών μαθητών. Οι μέθοδοι διδασκαλίας περιλαμβάνουν:

- Τη Διερευνητική Μέθοδο, που καλεί τον μαθητή να έχει περιέργεια, να συλλαμβάνει το ερώτημα που πρέπει να διερευνηθεί, πιθανώς με έναυσμα κάποια είδηση της επικαιρότητας, αφήγηση ιστορίας, ταινία, φωτογραφίες, οπτικό υλικό, έργα τέχνης. Η επιλογή του εναύσματος μπορεί να συζητηθεί. Αν είναι ένα έργο τέχνης, το είδος της εικόνας μπορεί να επιλεγεί ώστε να παρέχει ένα πλαίσιο για την κατανόηση του κόσμου όπως τον βλέπουν οι άλλοι. Μέσα από τα έργα τέχνης οι άνθρωποι συνειδητοποιούν πώς διαφορετικοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούν το έργο τέχνης για να παρουσιάσουν την εμπειρία προσωπικών ή κοινωνικών καταστάσεων. Με την καθοδήγηση του εκπαιδευτή ή της εκπαιδευτριας, οι συμμετέχοντες/ουσες μπορούν να ανταλλάξουν ιδέες πάνω σε συνήθεις θεματικές και συναφείς ΣΒΑ ή να κάνουν έρευνα πάνω στο θέμα της επιλογής τους και στη συνέχεια να ανακοινώσουν τα αποτελέσματα στην τάξη, μεμονωμένα ή σε ομάδα. Η παρουσίαση μπορεί να γίνει και μέσω ενός ατομικού ή ομαδικού έργου των συμμετεχόντων/ουσών, ζωγραφιάς, πίνακα, κολλάζ, γλυπτού. Το Google Slides είναι ένα εύχρηστο εργαλείο για την παρουσίαση κειμένου και εικόνων μαζί, δίνοντας τη δυνατότητα σε όσους/όσες μοιράζονται το περιεχόμενο να παρεμβαίνουν και να κάνουν αλλαγές.

- Την Ανακαλυπτική Μέθοδο –‘μάθηση μέσα από την πράξη’. Οι μαθητές/τριες παλεύουν με τις μεγάλες ιδέες μέσα από την εξερεύνηση και τον χειρισμό αντικειμένων ή την εκτέλεση πειραμάτων για την κατανόηση των δυνατοτήτων των διαφορετικών διαθέσιμων καλλιτεχνικών μέσων. Με αυτόν τον τρόπο, δεν σκέφτονται μόνο για το χρώμα, το σχέδιο, τη δομή και το περιβάλλον, αλλά ενθαρρύνονται να σκέφτονται, να θέτουν ερωτήματα, να κάνουν υποθέσεις, να ερμηνεύουν με προσωπικό τρόπο, να συμπράττουν και να συνεργάζονται με τους άλλους. Η Ανακαλυπτική Μέθοδος δημιουργεί το κατάλληλο περιβάλλον για τους μαθητές για να δομήσουν τη δική τους αντίληψη και γνώση του κόσμου μέσα από τη βίωση εμπειριών και τον κριτικό αναστοχασμό αυτών των βιωμάτων.
- Η Μέθοδος Πρότζεκτ οδηγεί σε ένα συλλογικό έργο όπως η έκδοση ενός βιβλίου, μια εκδήλωση, μια γραπτή εργασία, μια έκθεση κ.λπ. Σε μαθήματα που αφορούν την Εικαστική Αγωγή και την ΕΑΑ, η μέθοδος μπορεί να βασίζεται σε κοινωνικά ή περιβαλλοντικά θέματα που σχετίζονται με το πολιτισμικό ή γεωγραφικό πλαίσιο στο οποίο διεξάγεται το μάθημα (για παράδειγμα, 5.5 Διατήρηση και Αλλαγή). Οι συμμετέχοντες/ουσες αναστοχάζονται κριτικά πάνω σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα και συνεργάζονται πάνω σε έναν κοινωνικό στόχο ή πρόβλημα που τους ενδιαφέρει ιδιαίτερα. Η φωτογραφία μπορεί να συμβάλει στις συζητήσεις υποδεικνύοντας προβληματικές περιοχές (για παράδειγμα, μολυσμένες και άλλες επικίνδυνες περιοχές), παράγοντας ιδέες γύρω από στόχους και πιθανές λύσεις.

Οι μέθοδοι διδασκαλίας που λαμβάνουν υπόψη τη Συναισθηματική Ανάπτυξη λειτουργούν πάνω στις αλλαγές ενδιαφερόντων, στάσεων και αξιών, μέσα από την επεξεργασία συναισθημάτων και απόψεων. Ένας τρόπος διδασκαλίας βασισμένος στη συναισθηματική ανάπτυξη περιλαμβάνει διαπροσωπικές σχέσεις εκπαιδευτικού-παιδιού στις οποίες οι μαθητές/τριες απολαμβάνουν εκτίμηση, αναγνώριση και επιβεβαίωση (Alexander & Murphy, 1998; Lambert & McCombs, 1998).

Ένα παράδειγμα συναισθηματικής μεθόδου διδασκαλίας είναι:

- Το Παιχνίδι Ρόλων – δύο πρωτοπόροι της θεατρικής παιδείας οι Bolton και Heathcote (1999) υποστηρίζουν ότι το βασικό κριτήριο στο παιχνίδι ρόλων είναι η μυθοπλασία της μίμησης, που θέτει μια μοναδική πρόκληση καθώς το άτομο που συμμετέχει ενστερνίζεται τη γνώση, την εμπλουτίζει με αλήθειες και συμπεριφορές και εξερευνά τη δυναμική που αναπτύσσεται ανάμεσα στη συγκίνηση και την νόηση. Το παιχνίδι ρόλων εμπλέκει τα παιδιά στη δημοκρατική συμμετοχή καθώς η διαδικασία αμφισβητεί έμφυλα, ταξικά και φυλετικά στερεότυπα ενώ παράλληλα υποβαθμίζει τις σχέσεις ιεραρχίας (Madrell, 1994).

Οι μέθοδοι διδασκαλίας που παρατέθηκαν πιο πάνω μπορούν επίσης να προσαρμόζονται σε ατομικές ή συλλογικές διαδικτυακές στρατηγικές, όπου τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα οδηγούν στις συγκεκριμένες τεχνολογικές δυνατότητες που υποστηρίζουν αυτές τις μεθόδους. Μια δέσμη εργαλείων της Google ή μια πλατφόρμα κοινωνικού δικτύου, όπως μια ομάδα FB, ένα wiki space ή ένα blog, μπορούν να λειτουργήσουν μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ωστόσο το μεγαλύτερο κομμάτι βασίζεται στον σχεδιασμό της διδασκαλίας και όχι στις ψηφιακές τεχνολογίες καθαυτές.

Παραπομπές

Big Ideas

The Public

Bach, P. B. (1992). *Public art in Philadelphia*. Temple University Press

Hunting, D. (2005). Public Art Policy: Examining an Emerging Discipline. *Perspectives in Public Affairs*, 2.

Kelly, M. (1996). Public Art Controversy: The Serra and Lin Cases. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 54(1), 15-22. doi:10.2307/431677

Lexico Dictionaries English (2020). Definition of Public by Oxford Dictionary on Lexico.com Also Meaning of Public. Retrieved from <https://www.lexico.com/definition/public>

Matossian, C. (2005). Public Art: Public Space. In Ramesar, A. *Urban Regeneration, a Challenge for Public Art*. Publicacions de la Universitat de Barcelona.

Norman, E. H. & Norman, J. M. (2000). Community Operational Research Issues and Public Art Practice: The Art Director System. *The Journal of the Operational Research Society*, 51(5), 510-517.

Özsoy, A. & Bayram, B. (2007). The Role of Public Art for Improving the Quality of Public Places in the Residential Environment. Paper presented at ENHR International Conference: Sustainable Urban Areas, Rotterdam, The Netherlands.

Ramesar, A. (Ed.) (2005). *Urban Regeneration, a Challenge for Public Art*. Publicacions de la Universitat de Barcelona

Selwood, S. (1995). *The Benefits of Public Arts: The polemics of permanent art in public places*. Policy Studies Institute.

Stephens, P. G. (2006). A Real Community Bridge: Informing Community-Based Learning through a Model of Participatory Public Art. *Art Education*, 59(2).

Ecological Literacy

Capra, F. (2008). The New Facts of Life. Retrieved from https://web.archive.org/web/20090814051039/http://www.ecoliteracy.org/publications/fritjof_capra_facts.html Accessed online 9.07.2020

Capra, F. (2012). Ecological literacy. <https://www.resurgence.org/magazine/article3659-ecological-literacy.html>

Chiarotto, L. (2011). *Natural curiosity: Building children's understanding of the world through environmental inquiry*. Miracle Press.

Gablik, S. (1991). *The re-enchantment of art*. Thames and Hudson.

- Goleman, D. Bennett, L. & Barlow, Z. (2013). Five ways to develop “ecoliteracy”. https://greatergood.berkeley.edu/article/item/five_ways_to_develop_ecoliteracy
- Graham, M. (2007). Art, ecology and art education: Locating art education in a critical placebased pedagogy. *Studies in Art Education*, 48(4), 375-391.
- Gude, O. (2007). Principles of possibility: Considerations for a 21st-century art and culture curriculum. *Art Education*, 60(1), 6-17
- Inwood, H. (2007). Artistic approaches to ecological literacy: Developing eco-art education in the elementary classroom. Marilyn Zurmuehlen Working Papers in Art Education, 2007(1), 6. Retrieved from http://www.uiowa.edu/~srae/workingpapers/2007/documents/07Inwood_HillaryPaper.pdf Accessed online 9.07.2020
- Louv, R. (2012). *The Nature Principle: Reconnecting with life in a virtual age*. Algonquin Books.
- McBride, B. B., C. A. Brewer, A. R. Berkowitz, and W. T. Borrie. 2013. “Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: what do we mean and how did we get here?” *Ecosphere* 4: 1–20. <http://dx.doi.org/10.1890/ES13-00075.1>
- Orr, D. (1994/2004). *Earth in mind: On education, environment, and the human prospect* (10th anniversary edition). Island Press.
- Orr, D. (2005). Foreword. In Stone, M.K. & Barlow, Z. (Eds.), *Ecological literacy: Educating our children for a sustainable world*. Sierra Club Books, pp. ix-xi.
- Sterling, S. (2003). Whole Systems Thinking as a Basis for Paradigm Change in Education, PhD paper, University of Bath.

Compassion

- Batson, C.D. (1991). *The altruism question: Towards a social social-psychological answer*. Erlbaum.
- Gilbert, P. (2014). The origins and nature of compassion focused therapy. *British Journal of Clinical Psychology*, 53, 6–41. doi:10.1111/bjc.12043
- Global Health Academy. (2020). Compassion and the SDGs. <https://www.ed.ac.uk/global-health/sdgs-and-compassion/compassion-and-sdgs>
- Greater Good (2020). Compassion Definition, What Is Compassion. Retrieved from <https://greatergood.berkeley.edu/topic/compassion/definition#what-is-compassion> Accessed online 10 July 2020.
- Hawkins, R. D., Williams, J. M., & Scottish Society for the Prevention of Cruelty to Animals Scottish Spca (2017). Childhood Attachment to Pets: Associations between Pet Attachment, Attitudes to Animals, Compassion, and Humane Behaviour. *International journal of environmental research and public health*, 14, 490. doi:10.3390/ijerph14050490
- Jazaieri, H., McGonigal, K., Jinpa, T., Doty, J.R., Gross, J.J., & Goldin, P.R. (2013). A randomized controlled trial of compassion cultivation training: Effects on mindfulness, affect, and emotion regulation. *Motivation and Emotion*, 38, 23-35. doi: 10.1007/s11031-013-9368-z

MacBeth A., Gumley A. (2012). Exploring compassion: a meta-analysis of the association between self-compassion and psychopathology. *Clin Psychol Rev.* 2012, 32, 545–52 Available from: <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.06.003>.

Diversity

Banks, J. A. (2001). Multicultural education: Characteristics and goals. In Banks, J. A. & C. McGee Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues & perspectives*. John Wiley & Sons Inc., pp. 15-30.

Bianchi, J. (2011). Intercultural Identities: Addressing the Global Dimension through Art Education. *International Journal of Art & Design Education.* 30. 279 - 292. 10.1111/j.1476-8070.2011.01697.x.

Byram, M. (2003). Introduction. In Council of Europe. (2003). *Intercultural Competence*. Council of Europe.

Council of Europe. (n.d.). Intercultural education. <https://www.coe.int/en/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education/intercultural-aspects>

Michigan State University. (n.d.). What is intercultural education? <http://ien.inclusion.msu.edu/node/130>

Ministry for Education and Employment. (n.d.). Education for diversity. <http://www.schoollearningoutcomes.edu.mt/en/pages/education-fordiversity>

Zilliacus, H. & Holm, G. (2009). Multicultural education and intercultural education: Is there a difference? In Talib, M., Loima, J., Paavola, H. & Patrikainen, S. (Eds.). *Dialogues on diversity and global education*. Peter Lang, pp.11-28.

Conservation and Change

Büscher, Bram & Fletcher, Robert. (2019). *Buscher and Fletcher 2019 Towards Convivial Conservation*. *Conservation and Society.* 17. 10.4103/cs.cs_19_75.

Convivial Conservation. (n.d.). *Convivial conservation*. <https://convivialconservation.com/>

Gioia, D. (2008). The Transformative Power of Art. <https://www.aacu.org/publications-research/periodicals/transformative-power-art>

Massarella, K. (2019). *What is transformation anyway?* <https://convivialconservation.com/2019/09/12/what-is-transformation-anyway/>

Saunders, J. (2014). Conservation in Museums and Inclusion of the Non-Professional. *Journal of Conservation and Museum Studies*, 12(1), Art. 6. DOI: <http://doi.org/10.5334/jcms.1021215>

Regeneration

Kwakkenbos, L. (January 20, 2011). Art, activism, and permaculture. https://fpif.org/art_activism_and_permaculture/

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Reed, B. (2007). Shifting from 'sustainability' to regeneration, *Building Research & Information*, 35:6, 674-680, DOI: 10.1080/09613210701475753

Rhodes, C. (November 2, 2015). Permaculture: Regenerative – not merely sustainable”. <https://www.resilience.org/stories/2015-11-02/permaculture-regenerative-not-merely-sustainable/>

The World Counts. (2020). Everything relies on everything else.... <https://www.theworldcounts.com/stories/Impact-of-Ecosystem-Destruction>

Wahl, D.C. (2018). Sustainability is not enough: We need regenerative cultures. <https://www.resilience.org/stories/2018-05-23/sustainability-is-not-enough-we-need-regenerative-cultures/>